

TÜRK

2025, Yıl/Year: 13, Sayı/Issue: 42, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 02.09.2025

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 30.09.2025

Sayfa / *Page*: 127-154

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

Sonay Sofuoğlu

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi

sonay5314@gmail.com

YENİ BİR KISSA-İ YÛSUF MESNEVİSİ*

Öz

Bu çalışmada, Türk edebiyatının köklü mesnevi geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olan Hz. Yûsuf'un hayat hikâyesinin işlendiği Yûsuf ve Züleyha mesnevilerinin, daha önce herhangi bir ilmi çalışmaya konu olmamış geç dönem örneklerinden yeni bir nüshanın tanıtımı yapılmaktadır. Çalışmaya konu olan metin, Prof. Dr. Şaban Doğan'ın özel kütüphanesinde yer alan, muhtelif dinî ve ahlaki konuların işlendiği yazma bir mecmuanın 1b-152b varakları arasında bulunmaktadır. Metnin sonunda yer alan temmet kaydına göre eser, H. 1243 / M. 1828 yılında Hafız Muhammed b. Muhammed Perçinci tarafından kaleme alınmıştır. Bu metin, klasik mesnevi geleneğinin geç dönem ürünlerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Çalışmada, eserin genel özellikleri, yazılış tarihi, dil ve üslup bakımından taşıdığı nitelikler üzerinde durulmuş; ayrıca metin, Türk edebiyatındaki diğer Yûsuf ve Züleyha mesnevileriyle mukayeseli biçimde incelenmiştir. Yapılan karşılaştırma sonucunda, eserin bir bölümünün Erzurumlu Mustafa Darîr'in Kıssa-i Yûsuf mesnevisiyle, diğer bölümünün ise Ali Cin'in 2012 yılında yayımladığı İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Yûsuf ve Züleyha Hikâyesi adlı mesneviyle önemli ölçüde benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. Konunun işlenişi, başlık tercihleri, nazım türü ve tercih edilen vezin gibi unsurlar bakımından değerlendirilen bu üç metin arasında tespit edilen ortak beyitler üç alt başlık altında tablolar hâlinde sunulmuş ve yorumlanmıştır. Tüm bu benzerliklere rağmen, metinde müellife ait olduğu düşünülen özgün beyitlerin varlığı, eserin önemini artırmakta ve onu telif bir

* Bu çalışma, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda hazırlanan "Yeni Bir Kıssa-i Yûsuf Metni: İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Bağlamlı Dizin " adlı devam eden doktora tezinden üretilmiştir.

eser olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Bu yönleriyle metin, hem klasik mesnevi geleneğinin geç dönem örneklerinden biri olarak Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini yansıtmaması hem de farklı yüzyıllarda kaleme alınmış iki ayrı Yûsuf ve Züleyha mesnevisinden faydalanarak yeni bir varyant hüviyeti kazanması bakımından dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, Kıssa-i Yûsuf, Eski Anadolu Türkçesi, nüsha karşılaştırması, metin incelemesi.

A NEW QISSA-I YUSUF MASNAVI

Abstract

This study introduces a new manuscript of the Yûsuf and Züleyha masnavis, which recount the life story of Hz. Yûsuf and hold an important place within the established masnavi tradition of Turkish literature. This manuscript can be considered a late-period example that has not previously been the subject of any scholarly work. The text under consideration is found in the pages 1b-152b of a manuscript collection on various religious and moral topics, located in the private library of Prof. Dr. Şaban Doğan. According to the colophon at the end of the text, this work, written by Hafız Muhammed b. Muhammed Perçinci in 1243 AH / 1828 AD, stands out as one of the late period products of the classical masnavi tradition. The study focuses on the general characteristics of the work, its date of composition, and its linguistic and stylistic qualities; furthermore, the text is examined in comparison with other Yûsuf and Züleyha masnavis in Turkish literature. The comparison revealed that one section of the work shows significant similarity to Erzurumlu Mustafa Darîr's masnavi titled 'Kıssa-i Yûsuf,' while another section shows significant similarity to the masnavi examined in Ali Cin's 2012 work titled 'The Story of Yûsuf and Züleyha as Narrated by Ibn Abbas. The three texts, evaluated in terms of their treatment of the subject, choice of titles, basis of the text, type of verse and preferred metre, have been presented and interpreted in tables under three subtitles. Despite all these similarities, the presence of original couplets believed to belong to the author in the text increases the importance of the work and gives it the status of an original text. In these respects, the text is noteworthy as both a late example of the classical masnavi tradition reflecting the linguistic features of Old Anatolian Turkish and as a new variant that draws on two separate masnavis of Yusuf and Züleyha written in different centuries.

Keywords: Masnavi, Qissa-i Yusuf, Old Anatolian Turkish, manuscript comparison, textual analysis

1. Giriş

Anadolu sahasında 13. yüzyıldan itibaren örneklerini görmeye başladığımız mesnevi nazım türü, her beytin kendi içinde kafiyeli olmasından ve her konuda dilenildiği kadar uzun yazma özgürlüğü sağlamasından dolayı Türk edebiyatında en çok kullanılan nazım türlerinden biri olmuştur. Türk edebiyatında yüzyıllarca bu nazım türüyle dinî, ahlaki, tasavvufî, tarihî, didaktik, aşk gibi birçok

farklı konunun işlendiği eserler ortaya koyulmuştur. Türk edebiyatındaki mesnevi örneklerinin büyük kısmında beşerî veya ilahî aşk konuları ele alınmıştır. Bu aşk hikâyelerinden *Yûsuf ve Züleyha*, *Leyla ve Mecnûn*, *Hüsrev ve Şirin* gibi ikili aşk üzerine kurgulanmış hikâyeler, 13. yüzyıldan itibaren birçok yazar tarafından kendi sanatsal ifadeleri ve üsluplarıyla yeniden kaleme alınmıştır. Özellikle üç kutsal kitapta bulunan, Kur'an'da kıssaların en güzeli olarak vasıflandırılan Hz. Yûsuf'un hikâyesi hem Doğu'da hem de Batı'da farklı sanat dallarında birçok yazar ve sanatçı tarafından konu edinilmiştir. Hz. Yûsuf'un hikâyesinin anlatıldığı mesnevi örneklerinin içeriğinde bir taraftan aşk, ölüm, güzellik, hile, pişmanlık, sabır, ayrılık, kavuşma, kader, keder, zulüm, hıyanet, özlem gibi duygulara tanık olunurken diğer taraftan devlet yönetimi, hukukun işleyişi, evlilik, inanç, ticaret, mimari gibi toplumsal yaşama ilişkin bilgiler de edinilebilmektedir.¹ Hz. Yûsuf hikâyesinin şairler ve yazarlar tarafından bu kadar rağbet görmesi hikâyenin dinî, ahlaki ve felsefî boyutları ile ilgilidir. Dolu'nun belirlemeleri kıssanın şark ve garp edebiyat tarihlerindeki yerini ortaya koyar niteliktedir (1952: 419):

“Yalnız Müslüman şarkın değil, klasik şark edebiyatlarının en meşhur hikâyelerinden biri, şüphesiz ki ‘Yûsuf Hikâyesi’dir. Bu edebiyatların klasik devrelerinde, mükemmel edebî eserler hâlinde işlenmiş olan bu hikâye, şark ve garp münekkittleri ile edebiyat tarihçileri tarafından, üzerinde en fazla eser yazılmış olan bir hikâyedir.”

Hz. Yûsuf Kıssası, Dolu'nun da ifade ettiği üzere farklı dillerde kaleme alınan pek çok yayına konu olmuştur. Kıssa hakkında Türkiye'de de çok sayıda esere imza atılmıştır. Eldeki çalışmanın malzemesini ise daha önce yayımlanmamış yeni bir nüsha oluşturmaktadır. Söz konusu nüsha, Hafız Muhammed b. Muhammed Perçinci tarafından H 1243 / M 1828 tarihinde yazılan *Kıssa-i Yûsuf 'Aleyhi's-selam* başlıklı metindir. Prof. Dr. Şaban Doğan'ın özel kütüphanesinde bulunan, muhtelif dinî konuların işlendiği yazma bir eserin 1b-152b varakları arasında yer alan bu metin [buradan sonra ŞD], nüsha özelliklerinin tespiti için Leyla Karahan'ın doktora tezi olarak hazırladığı Erzurumlu Mustafa Darîr'in *Kıssa-i Yûsuf* mesnevisi [buradan sonra ED] ile Ali Cin tarafından yayımlanan *İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Yûsuf ve Züleyha Hikâyesi* [buradan sonra AC] ile karşılaştırılmıştır.

Bu çalışmada öncelikle Türk edebiyatındaki Yûsuf ve Züleyha hikâyeleri hakkında genel bilgiler verilecek, ardından makaleye konu olan ŞD'nin tavsifi yapılacak, son olarak da ŞD ile karşılaştırması yapılan ED ve AC mesnevileriyle belirlenen benzerlikler verilecektir. İlgili nüshalar, hikâyeyi adlandırma, hikâyenin dayanak noktası, kullanılan vezin, başlıklar, şiirler ve bu şiirlerin beyit sayıları, hikâyenin işleniş açılarından karşılaştırılıp yorumlanacaktır. ŞD - ED ve ŞD - AC nüshaları arasında ortak olarak gösterilen beyitler '*Birebir Aynı Olan Beyitler*', '*Farklı Kelimelerin, Farklı Fonetik ve Morfolojik Yapıların Olduğu Beyitler*' ve '*Söz Dizimsel Farklılıkların Olduğu Beyitler*' başlıkları altında tablolar halinde eserlerden seçilen beyitlerle örneklendirilecektir. Çalışmanın ilgili eserlerin ses ve şekil bilgisi özelliklerini bütünlüklü bir biçimde sunmak gibi bir amacı ise bulunmamaktadır. Ancak gerekli görüldüğü durumlarda, bazı ses bilgisi ve biçim bilgisi özelliklerini tanımlayan örneklerle de yer verilmiştir.

2. Türk Edebiyatındaki Yûsuf ve Züleyha Mesnevilerine Kronolojik Bir Bakış

Kaynağı kutsal kitaplara dayanan Hz. Yûsuf hikâyesi, mesnevilerde en çok işlenen konulardan birisi olmuştur. Türk edebiyatında, Hz. Yusuf'un hayatının işlendiği ilk mesnevi 13. yüzyıla aittir.

¹Bu konuyla ilgili daha geniş bilgi için bk. Türkdoğan, 2011.

Türklük dünyasında Harezmlî Ali, Kul Ali, Gul Gali adlarıyla bilinen Ali'nin *Kıssa-yı Yûsuf* mesnevisi (bk. Cin, 2011: 59), H 630 / M 1232 yılında hece ölçüsü ve dörtlüklerle yazılmıştır. Birçok nüshası bulunan eserin hangi dil sahasına ait olduğu konusunda farklı görüşler söz konusudur. Ali'nin mesnevisi üzerine kapsamlı bir çalışma ortaya koyan Cin; eserin 13. yüzyılın siyasi, ekonomik ve kültürel karışıklığına koşut olarak, halk arasında sözlü kültürde yaşayıp sonradan yazıya geçirilen edebî ürünlerden olduğunu ifade etmektedir (2011: 65). Kırımlı Mahmud ve Haliloğlu Ali bu dönemde Yûsuf ve Züleyha mesnevisi yazan şairlerdendir.

14. yüzyıl yazar ve şair sayısında, buna bağlı olarak da eser sayısında da artışın olduğu bir yüzyıldır. Bu dönemde, Yunus Emre, Âşık Paşa, Gülşehrî gibi önemli şairlerin kalemleriyle parlayan Türkçenin ustaca kullanıldığı eserler ortaya koyulmuştur. Mesnevi nazım türüne ilginin arttığı bu yüzyılda, Çelebioğlu'nun "halk tipi mesneviler" ve "edebî-ilmi mahiyetteki mesneviler" olmak üzere iki grupta incelediği elli sekiz mesnevi bulunmaktadır. Halk tipi mesnevi kategorisine dâhil edilen mesnevilerde genellikle tek bir vezin kullanımı söz konusudur. Vezin ihmallerinin çokluğu ile dikkat çeken bu eserler, sade ve açık bir dille yazılmışlardır.² Dönemin Yûsuf ve Züleyha mesnevilerine baktığımız zaman özellikle Şeyyad Hamza, Süle Fakih, Erzurumlu Mustafa Darîr gibi önemli şairlerinin eserlerinde bu özellikleri tanımlamak mümkündür. İlgili şairlerden Şeyyâd Hamza'nın *Destân-ı Yûsuf* mesnevisi, bu yönüyle dikkati çeken eserlerden biridir. Bilinen tek nüshası Türk Dil Kurumu Kitaplığında A/301'de kayıtlı olan *Kitâb-ı Güzîde*'nin (Taş, 2019: 17) içinde yer alan eser, aruz vezni ile kaleme alınmıştır. M 1545 tarihinde istinsah edilen nüsha, Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik dil özelliklerini taşımakla birlikte ağız özellikleri ve arkaik sözcüklerin çokluğu bakımından dikkati çeker (Demirci ve Korkmaz, 2008: 21). Süle Fakih'in eseri de ana hikâyeyi zenginleştiren yan hikâyelerle dikkati çeken hacimli bir eserdir. Ahmedî, Rabguzî, Hamzavî, Garib, Aksaraylı Mahmud bu yüzyılda Yûsuf ve Züleyha mesnevisi yazan diğer şairlerdir.

15. ve 16. yüzyıllarda siyasî, sosyal ve kültürel alanlarda olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Bu olumlu yöndeki gelişmelerin etkileri, mesnevi türüne de yansımıştır. Şairler ve yazarlar, edebî maharetlerini ustalıkla, özenle eserlerinde sergilemişlerdir. Dönem eserleri, şairlerin dile ve nazım unsurlarına hâkimiyeti, kullandıkları mecaz ifadelerin çokluğu ile karakteristiktir. Aruz vezninin uygulanışındaki kusursuzluk önceki yüzyıllara ait mesnevilerden daha ileri düzeydedir. Sanat endişesiyle kaleme alınan mesnevilerin belirginleştiği 15. yüzyıl, mesnevi geleneğinde bir dönüm noktası olarak yorumlanmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine doğru bir gelişim izlendiği 15. yüzyılın sonunda (1491/1492) Hamdullah Hamdi tarafından kaleme alınan *Yûsuf u Züleyha* mesnevisi gerek dil ve üslup bakımından gerekse konunun işleniş bakımından, edebî değeri en yüksek olan mesnevi olarak değerlendirilmektedir. Bu mesnevi, 15. yüzyıla konumlanan bir eser olmasından dolayı bünyesinde geçiş dönemi dil özelliklerini barındırmaktadır. Tebrizli Ahmedî, Şeyhoğlu Mustafa, Kırımlı Abdulmecid, Dur Big, Hâmidî, Hataî, Çâkerî, Bihiştî Ahmet Sinan, Bekaî, Abdulvahab ve Nahifî bu yüzyılda Yûsuf ve Züleyha mesnevisi yazan diğer şairlerdir.

Osmanlı Devleti'nin siyasî ve askerî alanlarda ilerleme yaşadığı 16. yüzyıl, kültürel açıdan da gelişmenin hızlandığı bir zaman dilimidir. Bu dönemde İran edebiyatıyla var olan etkileşim daha da

² Konuyla ilgili daha geniş bilgi için bk. Çelebioğlu, 1999.

ilerlemiş, İran edebiyatının önemli eserleri Türkçeye tercüme edilmeye başlanmıştır. Tercüme ile başlayan mesnevi yazma geleneği, zaman içinde telif eserlere kapı açmıştır. Kemal Paşazâde'nin *Yûsuf u Züleyha* mesnevisi gibi çeviri-telif arasında konumlandırılan eserler yazılmaya başlanmıştır. Molla Câmi'nin etkisinin yoğun bir şekilde hissedildiği eser Kavcar'ın da ifade ettiği gibi "büyük ölçüde bir çeviri havası" taşımaktadır (1969: 240). 7777 beyitten oluşan eser, Arapça ve Farsça tamlamaların çokça kullanıldığı halk dilinden uzak şiirlere, mesnevilere nazaran daha sade bir dil ve üslupla yazılmıştır. Dukaginzade (Taşlıcalı) Yahya'nın *Yûsuf ve Züleyha*'sı da bu zaman diliminde kaleme alınan önemli mesnevilerindendir. Hâmidî, Bursalı Celîlî, Likai, Nimetullah, Karamanlı Kami Mehmet, Ziyai Yusuf Çelebi, Manastırlı Kadı Sinan, Gubarî, Halife, Şikarî, Şerifi, Manastırlı Celîl; bu yüzyılda Yûsuf ve Züleyha mesnevisi yazan diğer şairlerdir.

17. yüzyıl siyasî, sosyal ve ekonomik açıdan olumsuzlukların yaşandığı bir yüzyıl olmasına rağmen Türk edebiyatı bu menfi tablodan etkilenmeden gelişimini sürdürmüştür. Bu dönemde, içerikten çok şiirselliğe daha önem verilen klasik üslup, Hint mistisizminin işlendiği sebk-i hindî üslubu, şiirin insanı terbiye edip bilgilendirmesinin amaçlandığı hikemî tarz ve şiirde yerli ve mahallî unsurların fazlaca kullanıldığı mahallî tarz ile birçok eser yazılmıştır. Bu yüzyılda yazılmış eserlere bakıldığında zaman şiirlerinde işlenen konuların önceki yüzyıllardakinden farklılaştığı, daha çok mahalli konulara ağırlık verildiği görülmektedir. Şairler, klasik mesnevi konularından ziyade sosyal, ekonomik, didaktik ve dinî konuları eserlerinde işlemişlerdir. Siyasî ve sosyal yöndeki olumsuzluklar ve edebiyatta yeni arayışlara yönelme isteği bu durumun sebepleri olarak gösterilmektedir (Kartal, 2007: 364). Yûsuf u Züleyha, Leyla vü Mecnûn, Hüsrev ü Şîrîn gibi meşhur çift kahramanlı aşk hikâyelerinin konu edinildiği mesnevi örneklerini bu dönemde de görmekteyiz. Bunların sayıları az olmakla birlikte önceki yüzyıllara nazaran nitelik bakımından zayıf bir görüntü sergilemektedirler. Bu dönemin şairlerinden Bursalı Hevâyî Mustafa, Bağdatlı Abdulcelîl Zihnî, Abdulhay Mustafa Rif'atî Çelebi tarafından yazılmış üç Yûsuf ve Züleyha mesnevisi bilinmektedir. Bu döneme kadar yazılmış Yûsuf ve Züleyha mesnevilerinin gelişim seyri hakkında Türkdoğan'ın yapmış olduğu tespitler 16. yüzyıldan sonraki yüzyıllarda Yûsuf kıssasının işlendiği mesnevilerin sayıca az, nitelik bakımından zayıf olmalarının nedenini açıklar niteliktedir (2011: 65):

"İlk mesnevi örneklerinde Kur'an kıssasından bir ders çıkarma amacı güdüldüğü; 15-16. yüzyıllarda ise kıssa, entrik yapısı zengin, çift kahramanlı bir aşk hikâyesi olarak beğenilmiş ve gerek tahkiye gerek dil ve üslup açısından zirve eserler verilmiştir. 17. yüzyıla gelindiğinde, artık, bu konuda çok işlenmiş, çok söylenmiş bir başka şair tarafından aşılması güç bir noktaya çekilmiştir."

Son olarak, 18. yüzyılda Ahmed Mürşidi, Kerküklü Mehmet Nevruzî, Köprülüzade Esat Paşa, Hevai Abdurrahman Efendi; 19. yüzyılda ise Süleyman Tevfik Bey, Mehmet İzzet Paşa tarafından kaleme alınan Yûsuf ve Züleyha mesnevileri bulunmaktadır.

3. ŞD Nüshasının Tavsifi

Çalışmada incelemesini yaptığımız *Kıssa-i Yûsuf* mesnevisi, manzum bir şekilde muhtelif dinî konuların ele alındığı yazma bir eserin içerisinde yer almaktadır. Eser, toplam 239 varaktan oluşmaktadır. Yazma, mukavva bir kapakla ciltlenmiştir. Yazmanın bazı sayfalarında, özellikle de son sayfalarında yırtık kısımlar bulunduğu için yazma yıpranmış bir görünüme sahiptir. Yazmada sarı

renkli kâğıt üzerinde siyah mürekkep kullanılmıştır. Başlıklar ise kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Eser, okunaklı, harekeli bir nesihle yazılmıştır. Bazı sayfaların kenarlarında, üst ve alt kısımlarında harf ve kelime yazım denemeleri olarak yorumlanabilecek karalamalar mevcuttur. Nüshanın bazı yapraklarında rutubetten kaynaklanan hasarlar oluşmuş, bunlar da bazı beyitlerdeki kelimelerin okunamayacak şekilde silinmesine neden olmuştur. 153b ve 154a sayfaları hariç tüm varaklar manzum olarak yazılmıştır. Eserin sayfa numaralandırması rakamlarla yapılmıştır.

Kıssa-i Yûsuf hikâyesi, yazma eserin 1b- 152b varakları arasında yer almaktadır. Mesnevide, toplam 4200 beyit ve 36 başlık bulunmaktadır. Başlıklar Farsça olarak yazılmıştır. 76b, 77a ve 152b sayfaları hariç, her sayfada iki sütun halinde başlıklarla beraber 14 beyit bulunmaktadır.

Muhtelif dinî konuların işlendiği yazmada, sadece Yûsuf hikâyesinin son yaprağında bir isme rastlanılmıştır. Buna göre eserin müellifi Hafız Muhammed b. Muhammed Perçinci'dir. Yaptığımız araştırmalarda eserin müellifi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

Yûsuf kıssasının son varığında *vaqt-i farîğ vaqt-i d-đuhâ min yevmü'l-ğams min zî'l-ğicce sene şelâse ve er'baün ve mi'etein ve elf* açıklamaları yer almaktadır. Bu bilgiler göstermektedir ki eser H 1243 / M 1828 yılında zilhicce ayının beşinci gününde kaleme alınmıştır.

Hikâyeyi adlandırma konusunda Türk edebiyatının klasik devir eserlerinde genellikle *Yûsuf u Züleyha*, *Yûsuf ve Zeliha*, *Yûsuf u Zeliha* gibi ikili bir aşk kimliğine büründürülen bir adlandırmaya gidilmiştir. Ancak Eski Anadolu Türkçesinin ilk devirlerindeki mesnevi isimlerine bakıldığında bazı şairlerin eserlerini (Ali, Haliloğlu Ali, Süle Fakih, Erzurumlu Darîr) *Kıssa-i Yûsuf*; bazılarının ise (Şeyyâd Hamza) *Destân-ı Yûsuf* şeklinde adlandırarak okuyucunun zihninde hikâyenin konusunun aşk değil de bir peygamberin hayatıyla ilgili olduğu izlenimini vermeye çalıştıkları görülür. Elimizdeki nüshada da ilk devir eserlerinde olduğu gibi bir adlandırmaya gidilmiştir. Mesneviye "*kışsa-i yûsuf 'aleyhi's-selâm*" başlığıyla başlayan şair, başlıklar haricinde mesnevide 8'er kez "*kışsa-i yûsuf*" ve "*yûsuf kışsası*" ifadelerini kullanarak hikâyenin merkezinde Hz. Yûsuf'un olduğunu göstermeye çalışmıştır.

kışsa-i yûsufi edelüm tamâm / dürr-i meknûn ile kılalum nîzâm (39b/6)

yine tefsîr *kışsa-i yûsuf* eydem / kim yûsuf ne kıldıysa anı eydem (99a/7)

êşid imdi yine *yûsuf kışsasın* / ibn-i yâmin gör ne kıldı emîn (96b/10)

kışsaya gërü rücû' eyleyelüm / *yûsufun kışsasın* söyleyelüm (12a/1)

Türk edebiyatında, kutsal kitaplarda özel bir yere sahip olan Hz. Yûsuf'un hikâyesinin konu edinildiği mesnevilerin dayanak noktasını başta Kur'an, Tevrat gibi kutsal kitaplar teşkil etmektedir. Mesnevilerin bir diğer kaynağı da çeşitli tefsircilerin beyanlarıdır. Bu tefsircilerden biri Hz. Muhammed'in amcasının oğlu olan Abdullah bin Abbas'tır. Yûsuf ve Züleyha mesnevilerinde, özellikle ilk örneklerde, İbn-i Abbas'ın adı çokça zikredilmektedir. ŞD nüshasının şairi Perçinci de Kur'an'dan ve İbn-i Abbas'ın tefsirlerinden faydalanıp sahip olduğu dil becerisi ve sanatsal gücüyle eserini vücuda getirmiştir.

yêdi yüzi yêrde çalap emr eyledi / *ğur'an içinde* söz çok söyledi (9a/3)

*zīrā **kur'an ma'nāsıdur** bu kelām / 'ārif aṅlar bu sözi ne bile 'ām (84b/2)*

Müellif, mesnevide söylediklerinin gerçekliğini ispatlamak için altı kez Kur'an'a atıfta bulunmuştur. Ayrıca İbn-i Abbas'ın tefsirlerinden faydalandığını 11 beyitte dile getirmiştir.

ibn-i 'abbās eyledi şerḥ-i beyān / nice kim söyledi işbu dāsītān (5a/10)

ibn-i 'abbās böyle buyurdi ḥoca / mışır sultānı yaturdi bir gēce (63b/9)

Metin, mesnevi nazım türüyle yazılmıştır. Bu nazım türünde giriş, konunun işlendiği kısım ve sonuç olmak üzere üç ana bölüm vardır. Mesnevilerin giriş bölümünde genel olarak tahmid, tevhid, münacat, naat, miraç, muzicat, din ulularına övgü, dört mezhep kurucularına övgü, on iki imama övgü, padişaha, sultana, devlet büyüklerine övgü ve sebep-i telif gibi alt başlıklar bulunmaktadır. Yayını yapılmış mesnevilere bakıldığında, giriş bölümünde yer alan bu alt başlıkların, bazılarında olmadığı, bazılarında ise mesnevinin diğer ana bölümlerinde yer aldığı görülmektedir.³ Makalenin konusunu teşkil eden mesnevinin giriş kısmında Allah'a şükredildiği beyit (1b/9) ve yazma sebebinin anlatıldığı beyitler varsa da tevhit, münacat, naat gibi diğer alt başlıklar bulunmamaktadır.

Mesnevi, genel olarak aruz vezninin 11'li *fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün* ölçüsüyle yazılmıştır.

andan şonra ya 'kūb ēyder her ḳazā ḥaḳdan gelür / kimi mālīk kimi dervīş olur (18a/12)

gelgil yüzünj göreyin / āşikāre cān-ı penhān ḳandasın (26a/9)

işbu şī'ri dēdi ağladı / anı görüp atasınj taṅladı (26a/12)

atañuzun ḥürmetçün göndüreyim sizleri / inşāa'llāh ol pīr unutmayā du'ādan bizleri (121a/11)

Yukarıda örnek olarak sunulan beyitlerden anlaşılacağı üzere mesnevide hem beyitler arasında hem de mısralar arasında vezin farklılıkları görülmektedir.

Mesnevide, "*Şī'ir-i Yūsuf, Şī'ir-i Zeliha, Şī'ir*" gibi başlıklarla verilmiş 18 şiir bulunmaktadır. Şiirlerin beyit sayısı 4 ila 20 arasında değişmektedir. Genellikle kahramanlara söylenen şiirlerdeki, "*bu şī're āgāz eyledi, işbu şī'ri dedi*" ifadelerinden sonra başlıklara yer verilir. Mesnevide, bu şiirlerin dışında, aynı ifadelerin kullanıldığı başlıksız olarak yazılmış 4 şiir daha bulunmaktadır. Sonuçta, eserde toplam 22 şiir bulunmaktadır. Aşağıda, Yakup'un Yusuf'un kurt tarafından öldürülme haberini alması üzerine söylediği 7 beyitlik "*benüm*" redifli şiirinden birkaç beyit verilmiştir:

şöyle dēyüp ya 'kūb ol dem ağladı / işbu şī'ri dēdi ol dem söyledi

*dēdi ḳanı şāh-ı sultānım benüm / başda 'aḳlūm gevdede cānım **benüm***

*yüzi güneş yüzi ta'na urur / yanağı gül zilfi reyḥānım **benüm***

*cānımın cānı ve göñlüm yemişi / ḳandasın ey şāh-ı ken'ānım **benüm***

*gelüben derdime dermān eylegil / sensin aḥīr derde dermānım **benüm** (17a/5)*

³ Mesnevi nazım türünün tertip özellikleri için bk. Kartal 2021.

Şiirler vasıtasıyla hikâyenin tekdüzeliği kırılarak hikâyeye bir canlılık katılmıştır. Şiirlerin yanında, okuyanların veya dinleyenlerin merak duygusunu canlı tutmak ya da gidermek için ana hikâyenin yanında küçük epizotlar sunulup mesnevi içerik bakımından zenginleştirilmiştir. “Yusuf’un atıldığı kuyunun hikâyesi”, “Yûsuf’un atıldığı kuyuda bulunan Hud peygamberin hikâyesi”, “İbn-i Reyhan’ın Yûsuf’un bulunduğu kuyuyla ilgili gördüğü rüyanın hikâyesi” elimizdeki nüshada yer alan epizotlardan birkaçıdır.

Bazı müellifler veya müstensihler, okuyucuların dikkatini çekmek için konuyla ilgili başlıklara yer vererek hikâyeler arası geçişi sağlamışlardır. Bazı müellif ve müstensihler ise bu geçişi temin etmek için beyit içinde *hikâyeye dönüşü* sağlayan ifadelerle yer vermişlerdir.⁴ Elimizdeki nüshada bazı hikâyeler için başlıklı, bazılarında ise başlıksız geçişler yapılmıştır. Örneğin Yûsuf’un hayatta olduğunu Yakup’a haber vermek için Kenan’a gönderilecek kişinin Beşir’in olması gerektiği Cebrail vasıtasıyla Yûsuf’a haber gönderilir. Beşir’in kim olduğu hakkında okuyucuya bilgi verilmeden önce müellif sözü, iki aylıkken öksüz kalan Yûsuf için Yakup’un satın aldığı cariyeye getirir. Ardından şair, Yakup’un cariyenin çocuğunu pazarda satmasından ve cariyenin Yakup için ettiği bedduadan bahsedip bir başlık vermeden aşağıdaki beyiti verir. Ardından da Kenan’a gidecek olan Beşir’in hikâyesine geçer.

imdi cāriye sözün hatm edelüm / dōnelüm yûsuf sözine gidelüm (128a/6)

Burada dikkati çeken bir durum vardır. Müellif, yer vermiş olduğu cariyenin hikâyesini mesnevinin giriş kısmında da anlatmıştır. Bu, müellifin okuyucuları veya dinleyicileri hikâyenin içinde tutmak için veya hikâyeyi daha anlaşılır kılmak için izlediği bir yöntem olarak yorumlanabilir.

Hikâyenin Muhtevası

Eser, şairin Allah’a şükrettiği aşağıdaki beyitle başlar:

kılalum şükri hudāvend-i cihān / söyleyelim bir ‘acāyib dāsītān (1b/1)

Bu beyit, şairin kıssayı yazma sebebini anlattığı beyitlerle (1b/2-1b/12) devam eder. Sebeb-i teliften sonra şair Halil, İsmail, İshâk ve Yakup peygamberlerden bahsedip Hz. Yakup’un altı eşinden olan on iki oğlunun isimlerini (*Şem‘ûn, Yehūdā, Ummîl, İgvān, Beşîr, Lāvār, Ruvîl, Selvîn, Dādān, Cān, Yûsuf, Yāmin*) sayar.

On bir kardeşin Yûsuf’u kıskanma sebeplerinden bahseden şair Yûsuf’un öksüzlüğünden ve Yakup’un Yûsuf için satın aldığı cariyeden söz eder. Doğarken annesini kaybeden Yûsuf’a süt emzirmesi için Yakup’un satın aldığı cariyenin bir çocuğu vardır. Cariyenin kendi çocuğunu ve Yûsuf’u aynı anda emzirdiğini gören Yakup, cariyenin çocuğunu alıp bir pazarda satar. Bunun üzerine cariyeye Yakup’a beddua eder ve dua kapısı açık olduğu için cariyenin dileği kabul olur:

nitekim maḥrûm kıldın sen beni / şatdura oğlancuğunı ol ğanî (2b/13)

ol zamān aḥter güzer-idi meger / ḥāceti oldı kabûl ey baḥtî var (2b/14)

⁴ Şeyyâd Hamza’nın mesnevisi başlıksız geçişlerin olduğu bir mesnevidir. Mesnevide sadece “Nükte” başlıkları bulunmaktadır. Hikâyeye geçiş/dönüş, beyitler içinde verilen ifadelerle sağlanmıştır. Başlıklarla geçişin/dönüşün yapıldığı mesnevilere örnek olarak Ali’nin, Erzurumlu Darîr’in, Süle Fakih’in eserleri gösterilebilir.

Bin bir nazla büyütülen Yûsuf'un güzelliğini şair, İbn-i Abbas'ın rivayetlerinden aldığı bilgilere dayanarak şu şekilde anlatır:

ibn-i 'abbās eyle buyurdu beyân / diñle ey mü'mîn bunı baş-ıla cân (3a/6)

yüzi güneş alnı ay kaşı hilâl / yañağı gül dudağı süd dadı bal (3a/11)

ol zamânda yûsufun hüsni çavı / tolmış-ıdı ser-te-ser dünyâ evi (3b/4)

Yûsuf'un güzelliğinin anlatıldığı beyitlerden sonra şair, Allah'ın Yûsuf Kısası'nı Kur'an'da övdüğünü aktarır ve Yûsuf Suresi'nin indirilme sebebiyle ilgili üç rivayetten bahseder.

ögdi qur'ânda anı rabbü'l-enâm / kışşalar hübi budur ey nîk-nâm (3b/14)

bu rivâyet ki ibn-i 'abbās eyledi / ol ki tefsîr ü kelâm söyledi (4a/1)

bir rivâyet budur uş kim söyledük / biz dañı kul üzre bünyâd eyledük (4b/8)

bir dañı budur rivâyet anlağıl / vaşñ eşit nicedür fehm eylegil (5a/3)

Yûsuf Suresi'nin indirilme sebeplerinden sonra şair, Arapça olarak indirilen surenin şerhini yapan İbn-i Abbas'ın beyanlarını esas alarak Türkçe olarak destanı tefsir ettiğini ifade eder ve “ağaz-ı kışşa-i yûsuf 'aleyhi's-selâm” başlığıyla ana hikâyeye geçer.

biz dañı miqdarımızca söyledük / Türkçe bu destânı tefsîr eyledük (5a/11)

Mesnevide hikâyenin işlenişi genel hatlarıyla şu şekildedir:

- 1- Yûsuf'un rüya görmesi ve babasına anlatması. Yakup'un rüyayı yorumlaması.
- 2- Dünya Hatun'un Yûsuf'un rüyasından diğer kardeşlerine bahsetmesi.
- 3- 11 kardeşin Yûsuf'u alıp kıra götürmeleri ve Yûsuf'u kuyuya atmaları.
- 4- 11 kardeşin Yakup'a Yûsuf'un bir kurt tarafından öldürüldüğünü söylemeleri.
- 5- Yûsuf'un bir kervan tarafından kuyudan çıkarılması ve kardeşleriyle pazarlık yapıp satın alınması.
- 6- Güzelliği dillere destan olan Zeliha'nın rüyasında 3 kez Yûsuf'u görmesi.
- 7- Zeliha'nın gördüğü üçüncü rüyada Yûsuf'la konuşup Yûsuf'un Mısır'ın sultanı olduğunu öğrenmesi ve bunun üzerine Taymus'un Mısır azizine kızıyla evlenmesi için mektup yazması.
- 8- Çeyiziyle Mısır'a giden Zeliha'nın evlendiği kişinin Yûsuf olmadığını öğrenmesi.
- 9- Pazarda satılan Yûsuf'un Mısır Azizi tarafından satın alınması.
- 10- Yûsuf'a olan aşkını göstermek için Zeliha'nın Yûsuf için saray yaptırması ve sarayda Aziz'in ikisini bir arada görmesi.
- 11- Zeliha'nın Mısırlı kadınları evine davet etmesi. Yûsuf'u gören kadınların ellerini kesmesi. Yûsuf'un zindana atılması.
- 12- Mısır sultanını öldürmek isteyen ekmekçinin ve şarapçının zindana atılması. Bunların gördükleri rüyaları, Yûsuf'un yorumlaması.

- 13- Padişahın rüya görmesi ve bu rüyayı Yûsuf'un yorumlaması. Padişahın Yûsuf'un suçsuz yere zindanda olduğunu öğrenmesi. Zeliha'nın sürgün edilmesi, Yûsuf'un hazineden sorumlu kişi olarak görevlendirilmesi.
- 14- Yedi yıllık bolluğun yaşanmasının ardından kıtlık döneminin yaşanması. Halkın bir şeyler karşılığıyla Yûsuf'tan buğday alması.
- 15- Zeliha'nın iman etmesi. Yûsuf'la Zeliha'nın evlenmesi.
- 16- Yakup'un çocuklarını buğday satın almaları için Mısır'a göndermesi. Yûsuf'un kardeşlerini tanıması. Kardeşlerin ikinci kez Mısır'a gelişlerinde Yûsuf'un kardeşi Yamin'e, üçüncü gelişlerinde diğer kardeşlerine kendini göstermesi. Kardeşlerin barışması.
- 17- Yûsuf'un gömleğinin Yakup'a götürülmesi. Yûsuf'u bebekken emziren kadının çocuğuna kavuşması. Yakup'un Yûsuf'un yaşadığından haberdar olması.
- 18- Yakup'un çocuklarıyla birlikte uzun süre Mısır'da yaşaması. Kenan'a dönen Yakup'un vefatı.
- 19- Yûsuf'un Nil kenarında Allah'a iman edenlerle beraber bir şehir kurması. Yûsuf'un ve ardından Zeliha'nın vefatı.
- 20- Yûsuf'un mezarının önce Mısır'a daha sonra Nil'in ortasına taşınması. Allah'ın emriyle Musa'nın Yûsuf'un mezarını Kenan'a, atalarının yanına taşıması.

19. yüzyılın ilk yarısında yazılan bu mesnevi, yabancı unsurların kullanımı açısından Batı Türkçesinin en temiz devri olan Eski Anadolu Türkçesini yansıttığının yanında eserde Eski Anadolu Türkçesinin genel ses ve şekil özelliklerinin baskın olduğu görülmektedir. Nüshanın imlası hakkında bir tutarlılıktan bahsetmek oldukça zordur. Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerinden biri olan yuvarlaklaşma metnin imlasında ağır basarken bu kurala uymayan tanıklar da bulunmaktadır. *atalarınmı* (60a/2), *tañrınunı* (145a/12), *kıldım* (57b/6), *kıldum* (58a/3), *kullık* (40b/1), *kulluk* (50a/9), *okıyup* (13b/1), *okudı* (99b/3), *doldı* (8a/13), *toldı* (20b/2) örneklerinde görüldüğü gibi ses ve şekil özelliklerinin ikili kullanımı ile aynı kelimenin farklı imlayla yazıldığı örnekler de yaygındır. Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait eserler hakkında yapılan “eserlerin imlası genelde kuralsız ve düzensizdir” (Türk, Doğan ve Şerifoğlu, 2012: 29) yorumu, üzerinde çalışılan bu nüsha için de geçerlidir. Bu yazının amacı, ŞD nüshanın tanıtımı olduğu için eserin ses ve şekil bilgisi üzerine ayrıntılı bir bilgi verilmemiş; genel açıklamalarla iktifa edilmiştir.

Eldeki nüshanın, daha önce çalışılmış olan Yûsuf ve Zeliha mesnevileriyle benzerliğinin olup olmadığı araştırılırken Leyla Karahan tarafından 1985 yılında doktora tezi olarak hazırlanmış olan Erzurumlu Mustafa Darîr'e ait *Kıssa-i Yûsuf* mesnevisiyle [ED] ve Ali Cin'in 2012 yılında *İbn-i Abbas'tan Rivayet edilen Yûsuf ve Züleyha Hikâyesi* adlı eserinde incelediği mesneviyle [AC] benzerliklerin olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda ŞD nüshasının ED ve AC nüshalarıyla olan koşutlukları açıklanacaktır.

4. Erzurumlu Darîr'in Nüshası ve ŞD Nüshasıyla Benzerlikleri

Erzurumlu Mustafa Darîr'e ait *Kıssa-i Yûsuf* mesnevisinin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde TY. 311 numarada kayıtlı bir nüshası bulunmaktadır. Bu nüsha, Leyla Karahan tarafından 1985 yılında doktora tezi olarak neşredilmiştir. Ayrıca bu nüsha üzerine Gülçin

Kocaengin'e (1954) ve Nuran Özyiğit'e (1963) ait yüksek lisans tezleri bulunmaktadır. Nüsha, 84 yapraktan oluşan bir mecmuanın içinde ilk 54 varagında yer almaktadır. Telif tarihi H 768 / M 1366/1367 olan eserin, kimin tarafından nerede ve ne zaman istinsah edildiği bilinmemektedir. Harekesiz olan bu nüshayı Karahan, "imla özellikleri bu nüshanın harekeli bir başka nüshadan kopya edildiği intibainı vermektedir" (1985: 48) şeklinde yorumlamıştır.

Sadık Yazar ise Erzurumlu Mustafa Darîr'e ait olduğu belirtilen *Kıssa-i Yûsuf* mesnevisine yönelik farklı bir iddiada bulunur. Cezayir Milli Kütüphanesi'nde 1942 numara ile kayıtlı olan *Kıssa-i Yûsuf* nüshasını 2018 yılında bir makaleyle ilim dünyasına tanıtan Yazar, 62 varaktan oluşan ve her bir sayfasında iki sütun hâlinde 17 satırı bulunan nüshanın müellifinin 14. yüzyıl şairlerinden Yûsuf-ı Meddâh olduğunu düşünür. Yazar, telif tarihi Şubat-Mart 1731 olan, müstensihî ve istinsah yeri hakkında bilgi bulunmayan nüshanın imla özelliklerine dayanarak eseri 14. yüzyıla konumlandırır. Yazar, bu nüshayı, Türk edebiyatındaki diğer mesnevîlerle karşılaştırdığında nüshanın Erzurumlu Mustafa Darîr'in *Kıssa-i Yûsuf* mesnevisiyle benzerliklerinin olduğunu tespit eder ve Darîr'e ait mesnevinin aslında Yûsuf-ı Meddâh'a ait olduğunu çeşitli bulgularla ispat etmeye çalışır.⁵

ED nüshası 54 varaktan oluşmakta ve her sayfasında 21 satır bulunmaktadır. Hikâye, toplam 2120 beyitle tamamlanmıştır. ED nüshası ile ŞD nüshası mukayese edildiğinde, benzerliklerin ŞD nüshasında 1-1471., ED nüshasında ise 11-822. beyitler arasında olduğu belirlenmiştir. ŞD nüshasındaki 1471 beytin 763'ü ED ile ortak iken 658 beyit ED nüshasında bulunmamaktadır.

ŞD nüshasında hikâye "*kıssa-i yûsuf 'aleyhi's-selâm ve bismillahi'r-rahmani'r-rahim*" başlıklarıyla, ED nüshasında ise "*bismillahi'r-rahmani'r-rahim*" başlığıyla başlamaktadır.

Her iki nüshada, hikâyeyi adlandırma konusunda benzerlik bulunmaktadır. Bu konuyla alakalı yazılmış olan mesnevîlerde hikâye genellikle "*Yûsuf u Züleyha, Yûsuf ve Zeliha*" olarak adlandırılmışken bu iki nüshanın muhtelif yerlerindeki ortak beyitlerde "*kıssa-i yûsuf*" adı geçmektedir.

ŞD Nüshasında	ED Nüshasında
ol gül ile bülbüli şâd edelüm	ol gülile bülbüli şâd idelüm
kıssa-i yûsufi bünyâd edelüm (1b/3)	kıssa-i yûsufa bünyâd idelüm (12)
kıssa-i yûsuf kıssaşda görmişem	kıssa-i yûsuf kıssaşda görmişem
ey nice üstâza anı şormışam (39b/3)	ey nice üstâda anı şormışam(513)

Her iki metin aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle yazılmıştır. Karahan, metinde bir kısmının müstensihîe ait olduğunu düşündüğü birçok vezin bozukluklarından bahsetmektedir. Aynı durum ŞD nüshasında da görülmektedir.

ED nüshasında hikâyenin daha anlaşılır kılınması için sekiz meclise bölündüğü, her meclis ve şiir için başlık kullanıldığı görülmektedir. Burada şair kaçınıcı fasıl olduğu konusunda okuyucuyu bilgilendirmek için "*Meclis-i Evvel*", "*El-Meclis-i Sevvom*" gibi başlıklar kullanmıştır. ŞD nüshası

⁵ Daha geniş bilgi için bk. Yazar, 2018.

da başlıklara yer verilen bir nüshadır. Söz konusu nüshalarda tespit edilen ortak beyitlerin sonlandığı kısma kadar dört meclis vardır. Her iki nüshanın koşutluklarının bulunduğu beyit aralığında ŞD’de ilk meclis hariç 2, 3. ve 4. meclisler başlıklarla gösterilmiştir. Koşutlukların sonlandığı kısımdan sonra ise ŞD nüshasında kaçınıcı meclis olduğu belirtilmeden olaya uygun başlığa yer verilerek anlatıma devam edilmiştir. Her iki nüshada kullanılan başlıklar birbirinden farklılık göstermektedir. ED nüshası, başlık sayısı bakımından ŞD nüshasından daha fazladır.⁶

Hikâyenin işleniş açısından iki nüsha karşılaştırıldığında koşutlukların bulunduğu aralıkta **genel olarak** konu birliğinin olduğu ancak benzerlikler sonlandıktan sonra iki nüshada hikâyenin işlenişinde değişikliklere tanık olunmaktadır. Bu aralıktaki beyit sayısı, ŞD nüshasında ED nüshasından neredeyse iki kat daha fazladır.

ŞD Nüshasında	ED Nüshasında
her bir oğlana üç bin koyun eder	her bir oğlana virir üç bin koyun
yūsufa altı bin eder ol ey peder (2b/1)	yūsufa virmişdi altı bin koyun (37)
<i>her birin bir işe vērūr oğlanların</i>	ol hased bünyadı hem anda biter
<i>illā yūsuf mühr-ibân olur karîn (2b/2)</i>	kim hasedden nice nice başlar yiter(38)
ol hased bünyadı bu işden biter	
kim hased[d]en ey nice başlar biter (2b/3)	

Yukarıda Yakup’un Yūsuf’a verdiği değerin anlatıldığı örnek beyitler sunulmuştur. Görüldüğü gibi ŞD’deki 2b/2. beyit ED’de bulunmamaktadır. Bu örnekte olduğu gibi konunun daha fazla beyitle anlatımı ŞD nüshasında sıklıkla görülmektedir. ŞD müellifinin konuyu daha fazla beyitle anlatması beyit sayısını arttırmıştır. Ayrıca şairin konuyla bağlantılı başka hikâyelere yer vermesi de beyit sayısının fazla olmasının bir başka nedenidir.

ŞD nüshasında ana hikâyenin içeriği birçok küçük hikâyeye zenginleştirilmiştir. Bu hikâyelerin çoğu ED nüshasında bulunmamaktadır. ŞD nüshasındaki “Yakup’un Yūsuf’un gördüğü rüyayı yorumlaması”, “Yūsuf’un atıldığı kuyudaki Hud peygamberin hikâyesi”, “Zeliha’nın Yūsuf’u üç kez (ED’de bir kez) rüyasında görmesi” olayları ED nüshasında olmayan veya biraz farklılık gösteren olaylardan birkaçıdır.⁷

Yukarıda ŞD ve ED nüshaları arasında 763 beytin ortak olduğu belirtilmişti. Bu beyitlerin bazıları birebir aynıken, büyük çoğunluğunda farklı kelimelere, fonetik ve morfolojik yapılar tanık olunmaktadır. Ancak bu farklılıklar ciddi bir ayrım teşkil etmemekte ve beyitlerin anlam bütünlüğünü bozmamaktadır. Ayrıca söz dizimsel farklılıkların olduğu beyitler de vardır. Aşağıda bu benzerliklerin ve farklılıkların daha iyi anlaşılması için her iki nüshadan ortak beyitler tablolar hazırlanarak sunulmuştur.

⁶ ŞD ve ED başlıklarının mukayesesi “EK 1”de verilmiştir.

⁷ Konuların işleniş “EK 2”de verilmiştir.

4.1. Birebir Aynı Olan Beyitler

İki nüshada, fonetik özelliklerden morfolojik yapılara, kelimedenden söz dizimine kadar her açıdan aynı olan toplam 19 beyit bulunmaktadır. Hiçbir değişikliğe yer verilmeden kopyalanan bu beyitler her iki müellifin de aynı kaynaktan faydalandığını düşündürmektedir. Bu beyitlerden bazıları aşağıda verilmiştir.

ŞD Nüshasında	ED Nüshasında ⁸
kıldılar kardaşları bu kez hased ëytdiler yūsuf bize bağladı sed (3b/13)	kıldılar kardaşları bu kez hased ëytdiler yūsuf bize bağladı sed (62)
ilerü geldi yehūdā söyledi urmañ öldürmeñ dëyü cehd eyledi (12b/4)	ilerü geldi yehūdā söyledi urmañ öldürmeñ dëyü cehd eyledi (151)
nāmesinde yazmış-ıdı yā emīr bir kızım vardır cihānda bī-naẓīr (29a/2)	nāmesinde yazmış-ıdı yā emīr bir kızım vardır cihānda bī-naẓīr (351)

4.2. Farklı Kelimelerin, Farklı Fonetik ve Morfolojik Yapıların Olduğu Benzer Beyitler

Benzer olan beyitlerin bazılarında kelime farklılıkları bazılarında fonetik ve morfolojik farklılıklar bazılarında da bahsedilen her iki durum görülmektedir. Her iki nüshaya dili kullanma açısından ayrı ayrı bakıldığında bir tutarsızlıktan söz edilebilir. Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini taşıyan ED nüshası için Karahan, eserin yazıldığı sahaya dayanarak “Kuzey ve Doğu Türkçelerinin tesirinin açıkça hissedilir” (1985: 50) olduğunu ifade etmektedir. ŞD nüshasında da ED nüshasında görülen özellikler bulunmaktadır ancak 19. yüzyılın başlarında istinsah edilen ŞD nüshasında kullanılan kelimelerde ve biçimsel özelliklerde bazı değişikliklere gidildiği görülmektedir.

ŞD Nüshasında	ED Nüshasında
hābse <i>bırağalum</i> anı bir zamān tā ki bizden götürile işbu gümān (52a/5)	hābse <i>bırağalum</i> anı bir zamān tā ki bizden götürile halkun gümān (750)
söyleyelüm söze āgāz édelüm bu <i>üçünci</i> meclise sāz édelüm (39b/5)	başlayalum söze āgāz édelüm bu <i>üçünci</i> meclisi yād édelüm (115)
ëytdi <i>kesiñiz</i> turuncı <i>görelim</i> <i>hālñiz</i> ne olduğunu <i>şoralım</i> (50b/3)	imdi <i>kesüñ</i> der turuncı <i>görelüm</i> <i>hālñüzi</i> nite durur <i>şoralım</i> (719)
bir dem eger görmeseydi <i>yüzüni</i> kaşd éderdi öldüre kendüzini (3b/11)	bir dem eger görmeseydi <i>yüzüni</i> kaşd iderdi öldüre kendüzini (61)

⁸ Karahan çalışmasında beyitlerin varak numaralarını göstermeyip beş beyitte bir beyit sayısını gösteren numaralandırma yapmıştır. Bu sebeple tablolarda beyitler sayısal ifadelerle gösterilmiştir.

öldürelim aradan gitsün fużül andan oldı göñ limüz gāyet melül (7b/1)	öldürelim aradan gitsün fużül andan oldı göñ lümüz yavlaḵ melül (110)
---	---

Yukarıda örnek olarak verilen beyitlerdeki fonetik ve morfolojik yapılar bakıldığında ŞD nüshasında bazı biçimsel farklılıklar olduğu görülmektedir ancak bu durum metnin tamamında izlenmemektedir. Bu da kopya edilen nüshadaki ses ve şekil özelliklerinin dönemin dil özelliklerine uygun şekilde kopya edilmediği ya da söz konusu özelliklerin korunarak kopya edilmediği şeklindeki açıklamalara kapı açar. Yuvarlak ünlülü olması beklenen yapıların düz şekilli örnekleri az da olsa ED nüshasında da bulunmaktadır. ED nüshasındaki *öldürelim* (110), *nitdiñüz* (192), *toğdñuz* (1400), *olmasın* (1123), *göñüz* (1224), *varñuz* (1224), *gördigini* (326), *yapdıḡı* (1721) örneklerindeki düz ünlülü kullanımları Karahan, eserin istinsah edildiği dönemle ya da kafiye uyumuyla ilişkilendirmektedir⁹.

ŞD Nüshasında	ED Nüshasında
cān ḵulaḡıñ açıvêrgil bir zamān bir ‘acāyib bir ḡarāyib dāsītān (1b/10)	cān ḵulaḡıñ aç diñle bir zamān bir ‘acāyib bir ḡarāyib dāsītān (18)
şatdı oḡlın ḵaravaşıñ ol zamān āh ḵıldı aḡladı ol nā-tüvān(2b/11)	ḵaravaşuñ şatdı oḡlın ol zamān zārī ḵılub inledi ol nā-tüvān (46)
şaçdı yūsuf iki nırgisden gül-āb dökdi ol gül yüzine hem seyl-āb(12a/5)	tā ki gözinden yūsuf dökdi gül-āb gül yüzine şaçdı āb-ı seyl-āb(139)
aḡlayu babalarına geldiler <i>gömlegi</i> ya‘ḵūb öñine şaldılar (16a/13)	aḡlayu atalarına geldiler <i>göñlegi</i> ya‘ḵūb öñine ḵoydılar (190)
ēytdi kimdür şāhidıñ göster baña işbu oḡlandur dēdi yūsuf oña (48b/6)	iytdi kimdür tanuḡuñ göster baña uşbu oḡlandur dēdi şorḡıl aña (670)

Yukarıda her iki nüshada farklı kelimeler kullanılarak kopya edilen ortak beyitlerden birkaç örnek sunulmuştur. Bu tür ortaklığa sahip beyitlere bakıldığında beytin anlam bütünlüğüne etki edecek herhangi bir farklı kullanımın olmadığı görülmektedir. Örneklerde *açıvêrgil*~ *aç diñle* , *āh ḵıldı aḡladı*~ *zārī ḵılub inledi* , *şaçdı*~ *dökdi* , *iki nırgisden*~ *gözinden* , *dökdi*~ *şaçdı* , *babalarına*~ *atalarına* , *şaldılar*~ *ḵoydılar* , *şāhidıñ*~ *tanuḡuñ* , *işbu*~ *uşbu* kelimeleri arasında bir ayırım

⁹ Karahan, üniversite nüshası ile Kocaengin’in bahsettiği kayıp nüshanın dil hususiyetleri bakımından farklılar arz ettiğini, kayıp nüshada yenileştirmelerin olduğunu belirterek örnek kelimeler sunmuştur. Üniversite nüshasındaki *eytdi* , *birle* , *söyleyevüz* , *varıcak* , *kızlık* kelimeleri, kayıp nüshada *didi* , *ile* , *söyleyelim* , *varınca* , *ḵıtlık* şeklinde kullanılmıştır (1985, 48). Üniversite nüshasından verilen bu örnek kullanımların ŞD nüshasında da yenileştirilmeden yazıldığı görülmektedir. Bu da, ŞD nüshası istinsah edilirken Kocaengin’in yüksek lisans tezinde bahsedilen kayıp nüshadan değil üniversite nüshasından faydalandığını gösterir.

bulunmaktadır. Farklılıklar anlam bütünlüğünü etkileyecek bir nitelikte olmadığından beyitler ortak olarak değerlendirilmiştir.

4.3. Söz Dizimsel Farklılıkların Olduğu Benzer Beyitler

Manzum eserlerde vezin ve kafiye uyumundan kaynaklı cümle dizilişinde bir kural ve düzenden söz etmek güçtür. Her iki nüshaya söz dizimi açısından bakıldığında kelimelerin kullanım yerlerinin farklı olduğu görülmektedir.

ŞD Nüshasında	ED Nüshasında
pādişāh cümle yarağın eyledi ni‘met-ile ḳamu ḥalkı toyladı (29b/8)	pādişāh çünkim yarağın eyledi ni‘met-ile ḥalkı ḳamu toyladı (372)
anı gördiler getürdiler ĩmān ol ḥalāyık dīne geldi bī-gümān (33a/12)	anı gördiler getürdiler ĩmān dīne geldi ol ḥalāyık bī-gümān (434)
ḳodılar bir şandalı ḥōş ‘ūd u ḥām kim üzerinde otura ol ḥümām (37a/3)	ḳodılar bir şandalı ḥem ‘ūd-ı ḥām kim otura üzerinde ol imām(461)
ḳılmadı şabrı zeliḥā oldu zār şoldı gül nirgisleri oldu humār (41b/4)	şabrı ḳılmadı züleyḥā oldu zār şoldı gül nergisleri oldu humār (551)
gördiler yūsufi yüz biḡ zor-ıla ‘aḳlı getdi ḳamu ḳaldı şūr-ıla (51a/2)	gördiler yüzini yüz biḡ zor ile ‘aḳlı gitdi ḳaldı ḳamu şūr-ıla (726)
dünyāda anuḡ gibi ḥūb-ı zamān bir daḥı ḳanda var ey cān-ı cihān (51a/6)	dünyede anuḡ gibi ḥūb-ı zamān ḳanda var bir daḥı iy cān-ı cihān (731)

5. AC Nüshası ve ŞD Nüshasıyla Benzerlikleri

Birden fazla nüshadan faydalanılarak meydana getirilen ŞD nüshası, Ali Cin’in 2012 yılında *İbn-i Abbas’tan Rivayet Edilen Yūsuf ve Züleyha Hikâyesi* adlı eserinde neşrettiği nüshayla koşutluk göstermektedir. Cin’in yayını yaptıḡı bu nüsha, Özkul Çobanoğlu’nun özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Çalışmasında, bu nüshayla paralellik gösteren iki farklı nüshadan da bahsetmektedir. Bunlardan biri Türk Dil Kurumu Nüshası, diğeri de Milli Kütüphane ’de Yz. A 8930 numarada kayıtlı olan MK nüshasıdır. Cin, MK nüshasının AC nüshasından 44 varak eksik olduğunu ve iki nüsha arasında 40 varakta benzerlik bulunduğunu söylemektedir (2012,14).

AC nüshasında 129 varak ve her sayfada 16 satır bulunmaktadır. Toplam 4128 beyitten müteşekkil olan nüsha harekeli bir metindir. Nüshanın istinsah tarihine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bu nüshanın bir kütüphaneye vakfedildiğine dair bir kayıt ve bu kaydın yanında 1272 tarihi yazmaktadır. MK nüshasında ise 1336 tarihi not düşülmüş. Cin, bu tarihin nüshanın istinsah tarihi olabileceğini söylemektedir (2012, 17-18).

AC nüshasıyla ŞD nüshası arasındaki benzerlikler, ŞD nüshasında 55a/1. – 149b/10., AC nüshasında 45v4. - 129r10. beyitler arasında görülmektedir. Bu kısımda toplam 2649 beyit bulunmaktadır. Yapılan karşılaştırma sonucunda 2649 beytin 2328 tanesi hem ŞD hem AC nüshasında koştur olduğu, 160 beytin AC nüshasında, 161 beytin de ŞD nüshasında mevcut olmadığı tespit edilmiştir.

AC nüshasında eserin adı “*kitāb-ı ḥazret-i yūsuf ‘aleyhi’s-selām*”, ŞD nüshasında “*kıṣṣa-i yūsuf ‘aleyhi’s-selām*” şeklinde geçmektedir.

AC ve ŞD nüshası genel olarak aruzun *fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün* vezniyle yazılmıştır. Her iki metinde de vezin hatalarının sık olduğu görülmektedir. Cin, AC nüshasında farklı vezinlerin kullanıldığını ve vezin hatalarının sık olduğunu ifade etmektedir.

AC nüshasında konu başlıklarına yer verilmemiştir. Nüshada, sadece şiirler için “ŞİİR” başlıkları bulunmaktadır ancak bu başlıkların müstensihe ait olup olmadığına dair bilgi bulunmamaktadır. Hem başlıkların transkripsiyonlu bir şekilde yazılmamış olması hem her varakta şiir başlığı dışında 16 beytin bulunması, başlıkların sonradan eklenmiş olma ihtimalini düşündürmektedir.

Her iki nüshada benzerliklerin bulunduğu kısımda hikâyedeki konular aynı ilerlemektedir. Ancak AC nüshasında bazı olaylara yer verilmemiş ve şiirlerin beyit sayılarında farklılıklar bulunmaktadır.¹⁰

ŞD nüshasındaki beyitlerle AC nüshasındaki beyitler arasında birebir aynı olan, farklı kelime, farklı fonetik ve morfolojik yapıların ve söz dizimsel farklılıkların bulunduğu ortak beyitler vardır.

5.1.Birebir Aynı Olan Beyitler

ŞD nüshasıyla AC nüshasında birebir aynı olan 161 beyit bulunmaktadır.

ŞD Nüshasında	AC Nüshasında
ol dereçe yola bakardı meger	ol dereçe yola bakardı meger
yūsuf anda yola kıldı nazar (58b/2)	yūsuf anda yola kıldı nazar (48v7)
bunı dēdi ḥāceti oldı revā	bunı dēdi ḥāceti oldı revā
vēr şalavāt derdiñe olsun devā (62b/6)	vēr şalavāt derdiñe olsun devā (52r9)
cān ğıdası ma’sūḳı zıkr eylemek	cān ğıdası ma’sūḳı zıkr eylemek
ma’sūḳuñ aḥvālını fıkır eylemek(72a/8)	ma’sūḳuñ aḥvālını fıkır eylemek (59v5)
ey kamu dertlere dermān eyleyen	ey kamu dertlere dermān eyleyen
ey kamu yoḥsula iḥsān eyleyen (81a/8)	ey kamu yoḥsula iḥsān eyleyen (67v8)
ol nazardan ērdi bize bu ḳadem	ol nazardan ērdi bize bu ḳadem

¹⁰ Hikâyenin işleniş “EK 2”de verilmiştir.

zîrâ oldur şimdi şâh-ı muhterem (90b/1)	zîrâ oldur şimdi şâh-ı muhterem (75v12)
---	---

5.2. Farklı Kelimelerin, Farklı Fonetik ve Morfolojik Yapıların Olduğu Benzer Beyitler

Yapılan incelemenin neticesinde ŞD nüshası ile AC nüshası arasındaki farklılıkların az sayıda olduğu görülmektedir. Aşağıda verilen örneklerde görüleceği gibi bazı beyitlerde özel isimlerin farklı yazımı, aynı kelimenin farklı ünsüzlerle yazımı, eş anlamlı kelimelerin kullanımı gibi beyit yapısını ve muhtevasını etkilemeyen değişiklikler bulunmaktadır.

ŞD Nüshasında	AC Nüshasında
seni <i>toğru zeliḥâyı</i> suçlı kılan aḡa kimdür dil vèrübən söyleden (57a/10)	seni <i>toğrı zelḥayı</i> suçlı èden aḡa kimdür dil vèrübən söyleden (47v4)
ol oğlan ḥasreti anı tağladı gözleri <i>ırmag</i> oluban çağladı (60a/4)	ol oğlı ḥasreti anı tağladı gözleri <i>ırmak</i> oluban çağladı (60a/4)
baḡa gerek <i>gizlemeyüp</i> dèyesin ḳayḡular rengin göñülден yuyasın (67a/11)	baḡa gerek <i>gizlemeden</i> dèyesin ḳayḡularını göñülден yuyasın (54v1)
şaçdılar gül şularını ṭonına tâ ki ol çirkin <i>koḡular</i> arına (76b/6)	şaçdılar gül şularını ṭonına tâ ki ol çirkin <i>koḳular</i> arına (63v6)
etmegini alup ite vèrdiler <i>söyledükçe</i> yüzine yüzine urdılar(123b/10)	etmegini alup ite vèrdiler <i>söyledigince</i> yüzine urdılar(106r1)

Yukarıda ŞD ve AC nüshaları arasında ortak olarak değerlendirilen ancak farklı fonetik ve morfolojik yapılar barındıran örnek beyitler sunulmuştur. Bu örnekler iki nüsha arasında fonetik ve morfolojik biçimlerin kullanımında ciddi farklılıkların olmadığını göstermektedir. AC nüshanın sonundaki “*senesidür bin sekiz yüz sağışı*” ifadesi nüshanın 18. yüzyıl eseri olduğu bilgisini vermektedir ancak AC nüshasının dil özellikleri Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini yansıtmaktadır. Bu durum eserin daha eski dönemlerde yazılmış olabileceğini de düşündürmektedir.

ŞD Nüshasında	AC Nüshasında
yaş yèrine gözlerinden ḳan <i>aḳar</i> yūsufum gele dèyü yola baḳar (58b/13)	yaş yèrine gözlerinden ḳan <i>döker</i> yūsufum gele dèyü yola baḳar (49r2)
utanuram söylemeklige saḡa şuçumı <i>‘afv eylegil</i> bugün baḡa (65b/8)	utanuram söylemeklige saḡa şuçumı <i>bağıslağıl</i> bugün baḡa (53r5)
ḳadarınca şaçu şaçdı her biri	ḳadarınca şaçu şaçdı her biri

cennete benzer tonatdılar şehri (71b/6)	uçmağa benzer tonatdılar şehri (59r6)
sulţān anda yūsufi yine hōş görür	sulţān anda yūsufi key hōş görür
tahtıma geç dēyü aña yalvarur (70b/5)	tahta geçürmeye aña yalvarur (70b/5)
imdi benüm derdümi arturmağıl	imdi benüm zārımı arturmağıl
yine derdüm üstine od urmağıl (120b/5)	yine odum üstine od urmağıl (103r7)

Yukarıdaki örnek beyitler her iki nüshada ortak olan ancak farklı kelimelerin kullanıldığı beyitlerdir. Örnek beyitlerde *aķar ~ dōker*, *‘afv eylegil ~ bağışlağıl*, *cennete ~ uçmağa*, *yine ~ key*, *tahtıma geç dēyü ~ tahta geçürmeye*, *derdümi ~ zārımı*, *derdüm ~ odum* kelimeleri arasında farklılıklar görülmemektedir.

5.3. Söz Dizimsel Farklılıkların Olduğu Benzer Beyitler

AC nüshasıyla birebir aynı 161 beytin olduğu yukarıda ifade edilmişti. Ancak ortak olarak gösterilen beyitlerin çoğunda kelimelerin, ses ve şekil yapılarının aynı olmasına rağmen söz dizimsel bir farklılık bulunmaktadır. Ortak beyitlerin yarısından fazlası bu niteliktedir. Aşağıda duruma örnek beyitler verilmiştir.

ŞD Nüshasında	AC Nüshasında
yūsufa éydür şarābdār ey yigit n’olısar yarın baña anı bir éyit (56a/1)	yūsufa aydur şarābdāra ey yigit saña yarın nolısar anı ayıt (46r16)
işbu sözi cebrā’ıl çün söyledi yūsuf éşitdi anı āh eyledi (57b/2)	cebrā’ıl çün işbu sözi söyledi yūsuf anı eşidüp āh eyledi (47v11)
‘āşık olan tācı tahtı terk éder özine ma‘şūk hayālīñ yār éder (69a/11)	tāc u tahtı terk éder ‘āşık olan özine ma‘şūk hayālīn yār éder (56r10)
ol yılın anı yéyüp düketdiler cem‘ olup yine yūsufa getdiler (73a/9)	ol yılın yéyüp anı düketdiler cem‘ olup yine yūsufa getdiler (60v4)
bunları kıldı yūsuf ‘ışkı delü hem niķāb-ıla yūzi hem örtülü (85b/1)	‘aşkı yūsuf bunları kıldı delü illa yūzi niķāb ile örtülü (71r16)
eyledi yel ‘ād kavmini helāk çün buyurdı tañrı riḥ ü şarşara (98b/6)	‘ād kavmini helāk eyledi yel çün buyurdı tañrı riḥ-i şarşara (82v3)
ben sizi konuqladım ağırladım	ben sizi ağırladım konuqladım

nice geldünüzse hürmet eyledim (110a/8)	nice geldiğinizse hürmet eyledim (93v14)
yine ol bitiyi <i>vêrdiler an'a</i>	yine ol bitiyi <i>an'a vêrdiler</i>
<i>bakdı yūsuf bunlara k'aldı ta'na</i> (122a/1)	<i>ta'na k'aldı bakdı yūsuf gördiler</i> (104r13)

6. Sonuç

Bu çalışmada, Hafız Muhammed b. Muhammed Perçinci tarafından 1243/1828 yılında kaleme alınan ve Prof. Dr. Şaban Doğan'ın özel kütüphanesinde yer alan yazma bir eserin 1b-152b varakları arasında bulunan *Kıssa-i Yūsuf* başlıklı mesnevi (ŞD) tanıtılarak araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Türk edebiyatında aynı konuyu işleyen diğer klasik metinlerle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Yapılan karşılaştırmalar, söz konusu metnin hem Erzurumlu Mustafa Darîr'e nispet edilen *Kıssa-i Yūsuf* (ED) mesnevisiyle hem de Ali Cin'in neşrettiği, *İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Yūsuf ve Züleyha* (AC) hikâyesine ait nüshalarla önemli ölçüde benzerlikler taşıdığı ortaya koyulmuştur. İçerik, yapı, başlıklandırma biçimi ve beyitler arasındaki koşutluklar bakımından metinlerarası geçişler net bir şekilde tespit edilebilmiştir. ŞD nüshasının içerdiği 4200 beyitin yarısından fazlası ED ve AC nüshalarıyla birebir ya da değişiklik gösteren şekillerde örtüşmektedir. Ancak ŞD nüshasında yer alan fazladan beyitler, anlatıya eklenen yan hikâyeler ve görülen dilsel farklılıklar, metni sadece bir kopya olmaktan çıkarıp müellifin edebî ve anlatı gücüyle yeniden şekillendirilmiş bir eser hâline getirmiştir. Bu bağlamda, ŞD nüshasının sadece bir aktarım değil, aynı zamanda müellifin mevcut kaynakları sentezleyip onları kendi sanat anlayışı doğrultusunda yeniden biçimlendirdiği belli bir düzeyde telif nitelikleri taşıyan bir metin olduğunu düşündürmektedir.

ŞD nüshası, yazıldığı dönem olan 19. yüzyıl Osmanlı sahasında klasik anlatı formlarının hâlâ üretildiğini ve ilgi gördüğünü belgeleyen somut bir örnektir. Ayrıca eserde gözlemlenen fonetik ve morfolojik tercihler, 19. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin söz varlığı, ses değişimleri ve sentaksı hakkında değerli örnekler sunmakta, bu da metni yalnızca edebî değil, dilsel incelemeler için de elverişli bir malzeme haline getirmektedir. Bu veriler ışığında, ŞD nüshası hem içerdiği metinsel benzerlikler hem de sahip olduğu farklılıklarla, klasik Türk edebiyatındaki Yūsuf kıssası geleneğinin geç dönem yansımalarını incelemek açısından önemli bir kaynak niteliğindedir. Eserin, metinlerarası karşılaştırmalar yoluyla edebî gelenekteki aktarım ve dönüşüm süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmekte ve bu bağlamda akademik anlamda dikkate alınması gereken bir eserdir.

Kaynaklar

- Akün, Ö. F. (2014). *Divan Edebiyatı*, İSAM Yayınları, İstanbul.
- Ayan, G. (1997). "Ahmed Yesevi Etkisiyle Yazılan İki Yusuf u Züleyha". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1.3: 31-38.
- Cin, A. (2011). *Türk Edebiyatının İlk Yusuf ve Züleyha Hikâyesi, Ali'nin Kıssa-i Yūsuf'u*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cin, A. (2012). *İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Yusuf ve Züleyha Hikayesi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Çelebioğlu, Amil (1999). *XV. yy. 'a Kadar Türk Edebiyatında Mesnevi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları

- Çetin, N. (2000). “Yeni Türk Şairinin Yûsuf ve Züleyhâ Hikâyesi Duyarlılığı”. *Türkoloji Dergisi, Cilt. XIII, I*, 109-143.
- Dilçin, D. (1946). *Şeyyad Hamza, Yusuf ve Zeliha*, İstanbul.
- Demir, Ü. Ö. - Korkmaz, Ş. (2008). *Yusuf u Zeliha, Giriş-Metin- Günümüz Türkçesine Aktarma-Dizin ve Sözlük- Tıpkıbasım*. Kaknüs Yayınları.
- Demirel, Mustafa (1983). *Kemâl Paşazâde, Yusuf ve Züleyha: Seçmeler*, Ankara
- Dolu, H. C. (1952). “Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 4*, 419-445.
- Ertaylan, İ. H. (1960). “Yusuf ile Züleyha”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s.19*
- Karahan, L. (1985). *Darîr, Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ)*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Kartal, A. (2007). “Eski Türk Edebiyatında Mesnevi”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C.5, S. 10*, 353-432.
- Kartal, A. (2001). “Türkçe Mesnevilerin Tertip Özellikleri”. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 2001, 19*: 69-119.
- Kartal, A. (2013). *Doğu’nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevî*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Kavcar, C. (1969). “Kemâl Paşazâde’nin Şairliği ve Yusuf u Züleyhâsı”. Ankara: *TDAY Belleten, s. 227-249*
- Kocaengin, G. (1954). “Zarir ve Yusuf ve Zeliha Mesnevisi”. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü, İstanbul.
- Kocatürk, V. M. (1944). *Taşlıcalı Yahya, Yusuf ile Zeliha*. İstanbul
- Koncu, H. (2007). “Yusuf ve Züleyha Bibliyografyası”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. V, S. 10, s.617-630*.
- Köksal, M. F. (2012). “Metin Neşrinin Ana Esasları”. *TÜBAR, XXXI/Bahar*, 179-209.
- Köktekin, K. (1994). *Süle Fakih’in Yusuf ve Zeliha’sı (İnceleme-Metin- Dizin)*, 2 Cilt, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum.
- Levend, A. S. (1967). “Divan Edebiyatında Hikâye”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 15*, 71-117.
- Onur, N. (1991). *Hamdullah Hamdi Yusuf u Züleyha*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Taş, İ. (2019). *Şeyyâd Hamza, Yûsuf ve Zelîhâ [Grammer-Metin-Çeviri-Notlar-Sözlük-Dizin-Tıpkıbası]*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tolasa, H. (1982). “XV. yüzyıl Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri”. *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, nr. 1*.
- Türk, V., Doğan, Ş., Şerifoğlu, Y. (2012). *Eski Anadolu Türkçesi Ders Notları*. Ankara: Kesit Yayınları
- Türkdoğan, M. (2011). *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yazar, S. (2018). “Yeni Bir Nüshayla Değişen Fotoğraf: Yûsuf-ı Meddâh’ın (ö. XIV. yy) Kıssa-i Yûsuf’u ya da Erzurumlu Darîr Kıssa-i Yûsuf Adlı Bir Mesnevi Yazmış mıdır?”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S 21, s. 681-719*.

Ek 1

ŞD ve ED Nüshalarındaki Başlıkların Mukayesesi

2 nüshada bulunan başlıklar şu şekildedir;¹¹

ŞD Nüshası	ED Nüshası
1b Kıssa-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm	1 Bismillahi’rrahmani’r-raḥim
1b Bismillahi’rrahmani’r-raḥim	96 Meclis-i Evvel
5a Ağâz-ı Kıssa-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm	138 Fûrkat-Nâme-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-Selâm
12a Şi’r-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm	144 Nazm-ı Kıssaş
14b Şi’r-i Yûsuf	163 Şi’r-i Yûsuf
18b Ric‘at-ı Hikâyet-i Bâzargân Ma‘a-Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm	171 Nazm-ı Kıssaş
22b Ric‘at-ı Hikâyet-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm	271 Meclis-i Dovvümü’s-şâni
23a Meclisü’s- şânîdür Hikâyet-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm	277 Şi’r-i Yûsuf
23b Şi’r-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm Ez-Ḥazret Evlâ	284 Meşnevî
25a Baḥş-i Zeliḥâ	302 Diden-i Yûsuf Der-Vâkı’a
30a Şi’r-i Zeliḥâ Nigâr Ez-Ḥazret Hûd	402 Şi’r-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-Selâm
31b Şi’r-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm	412 Meşnevî
32b Ric‘at-ı Hikâyet-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm	419 Fî-Beyân-ı Ahvâl-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-Selâm
34b Nîl Kenârına Gelüp Hulle İle	446 Şi’r-i Züleyhâ (Berâ-yı) Yûsuf ‘Aleyhi’s-Selâm
36b Diden Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm Zeliḥâ-yı Güften	453 Meşnevî
36b Furuḥt-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm	458 Der-Bâr-ı Hatn-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-Selâm
37a Şi’r-i Ḥândan Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm Ez-Ḥazret-i Hudâ	462 Şi’r-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-Selâm
39b Meclis-i Selâse Gozeşt Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm	472 Meşnevî
41b Şi’r-i Zeliḥâ-yı Ez-Ḥasret Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm	514 El-Meclis-i Sevvom
43a Şi’r-i Zeliḥâ Ez-Ḥasret Yûsuf ‘Aleyhi’s-Selâm	552 Şi’r-i Züleyhâ
46b Şi’r-i Zeliḥâ Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm	559 Meşnevî
49a Şi’r-i Zeliḥâ Ez-‘İşk Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm	621 Şi’r-i Züleyhâ
51a Şi’r-i Zeliḥâ	626 Meşnevî
52b Şi’r-i Güften Yûsuf Ez-Ḥasret Hûd ‘Aleyhi’s-selâm	689 Şi’r-i Züleyhâ
53a Hikâyet-i Sâkî vü Ḥabbâz Girifte Andan	697 Meşnevî
54a Meclis-i Çehâr Kıssa-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm	734 Şi’r-i Züleyhâ

¹¹ Ali Cin’in çalışmış olduğu nüshada sadece “Şiir” başlıkları bulunmaktadır ve bu başlıkların eserde olup olmadığına dair bir bilgi verilmemiştir. Bu yüzden tabloya eklenmemiştir.

56b Su'âl-i Cebârî il Be-Emr-i Hudâ Zi-Yûsuf 'Aleyhi's-selâm	743 Meşnevî
57b Münâcât-ı Yûsuf Ez-Hazâ-yı Te'âla Bârî	758 Şi'r-i Yûsuf 'Aleyhi's-selâm
62b Münâcât-ı Yûsuf-ı Zâr Kerden ve Hâb-ı Dide-i Sultân Tedbir-Kon	768 Meşnevî
63a Şi'r-i Yûsuf	772 Zehr-Dâden Be-Pâdişâh
76b Şi'ri Şi'ri	797 Meclis-i Çehârum
84a Hikâyet-i Ken'ân Ameden Pes-Rân Ya'kûb Şehr-i Mısr	849 Münâcat-Kerden-i Yûsuf 'Aleyhi's-selâm
117a Şi'r-i Ya'kûb 'Aleyhi's-selâm	857 Meşnevî
133a Şi'r-i Ya'kûb	903 Meşnevî
141b Vefât-ı Ya'kûb	933 Hâb- Diden-i Reyyân Şah
148a Şi'r-i Zelihâ Ez-Hasret Yûsuf 'Aleyhi's-selâm	991 Şi'r-i Sâkı
	996 Meşnevî
	1029 Şi'r-i Züleyhâ
	1034 Meşnevî
	1047 Ameden-i Yûsuf
	1089 Meclis-i Pencum
	1178 Ameden-i Birâderân-ı Yûsuf 'Aleyhi's-selâm Şehr-i Mısr-ı Kâhire
	1363 Meşnevî
	1366 El-Meclis-i Şeşum
	14004 Şi'r-i İbn-i Yâmin Be-Fürkât-i Yûsuf 'Aleyhi's-selâm
	1582 Cevâb-Dâden-i Yûsuf Be-Ya'kûb
	16002 Yidinci Meclis
	1883 Sekizinci Meclis
	1937 Hikâyet-i Züleyhâ
	1954 Şi'r-i Züleyhâ

EK 2

ŞD, ED ve AC Nüshalarının Hikâyesinin İşleniş Bakımından Mukayesesi¹²**ED Nüshasıyla Konu Mukayesesi**

1- Besmele, **H. Muhammed'e övgü, dört halifeye övgü, Allah'a şükretme ve¹³** telif sebebinin açıklandığı beyitler (1b/1-1b/12) - (1-20)

2- Halil'in iki oğlunun olması, Yakup'un 6 eşinin ve 12 oğlunun olması, Yakup'un oğullarının isimleri ve **Yusuf'un süt annesi hakkındaki olaylar¹⁴** (2a/1 -2a/11) - (21-32)

3- Yakup'un Yusuf'a olan sevgisi, Yakup'un Yusuf'a 6 bin diğer çocuklarına 3 bin koyun vermesi, kardeşlerin kıskançlıklarının başlama sebebi (2a/12-2b/6) - (33-40)

4- Yusuf'un doğarken annesinin vefatı, Yakup'un Yusuf'un bakımı için çocuklu bir kadın satın alması ve kadının çocuğunu satması, cariyenin bedduası, Allah'ta cariyeye cevap gelmesi (2b/7-3a/5)- (41-50)

5- Yusuf'un güzelliği, Yakup'un Yusuf'a olan sevgisi ve ona karşı davranışı (3a/6 –3b/14)- (51-65)

6- İbn-i Abbas'ın tefsirine dayanarak Yusuf Suresi'nin nüzulüyle ilgili üç farklı rivayetin anlatılması (4a/1- 5a/9)- (66-92)

7- Yusuf'un düş görmesi, babasına düşünüyü anlatması ve **Yakup'un düşü yorumlaması,¹⁵** Yakup'un Yusuf'a düşünüyü kardeşlerine söylememesini istemesi (5a/10-6a/11)- (93-102)

8- **Üvey kız kardeş Dünya'nın düş tabirini duyup kardeşlerine söylemesi¹⁶, yazarın okuyuculara 9 beyitlik öğüdü, kardeşlerin Yusuf'a düşünüyü zorla anlattırmaları, Yusuf'u kuyuya atma planları, kardeşlerin Yusuf'u alıp kıra gitmek için babalarından izin istemeleri ama Yakup'un izin vermemesi, Yusuf'un kendisi için babasından izin istemesi, Yakup'un kendi rüyasından oğullarına bahsetmesi ve onlara peygambere yaraşır davranışlar hakkında nasihatler vermesi,¹⁷** kardeşlerin babalarını ikna etmesi, Yakup'un Yusuf'u çocuklarına emanet edip kıra göndermesi (5a/10 – 11a/1)- (103- 131)

7- **Dünya Hatun'un Yusuf'u geri döndürmeye çalışması, Yusuf'un kuyuya atılmadan önce kardeşleri tarafından Yusuf'un dövülmesi ve sonra Yusuf'un ellerinin bağlanıp soyulması, Yusuf'un ayrılık üzerine şiiri ve kardeşlerine yalvarması, Yehuda'nın Yusuf'u kurtarmaya çalışması ve kardeşlerine nasihatleri, Yusuf'u atacakları kuyunun hikâyesi, Yusuf'a eski bir gömlek giydirip¹⁸** kuyuya atmaları (11a/2 – 14a/8)- (131-155)

¹² Maddelerdeki kalın puntoyla gösterim, farklılıkları işaret etmektedir. Bu farklılıklar dipnotlarla detaylı şekilde açıklanmıştır. Parantez içinde beyit numaraları verilmiştir. Bunlar, olayların hangi beyitler aralığında geçtiğini ve ilk parantezler ŞD nüshasını, ikinci parantezler ED ve AC nüshalarını göstermektedir.

¹³ ŞD'de bulunmamaktadır.

¹⁴ ED'de nüshasında bulunmamaktadır.

¹⁵ ED'de bulunmamaktadır.

¹⁶ ED'de kız kardeşten hiç bahsedilmemektedir. Kardeşlerin Yusuf'un rüyasından haberdar olmaları kimin vasıtasıyla olduğu hakkında bir bilgi yoktur.

¹⁷ ED'de bu olaylar bulunmamaktadır.

¹⁸ ED'de bu olaylar bulunmamaktadır.

8- Allah'ın emriyle Cebrail'in Yusuf'u kanadıyla düşmesini önlemesi, Yusuf'un şiirle feryat etmesi ve Cebrail'in gelip Yusuf'la konuşması, **Cebrail'in kuyuda Yusuf'a elbise, döşek ve yemek getirmesi rivayeti, Yusuf'la Hud peygamberin konuşmaları**¹⁹ (14a/9-16a/4)- (155-182)

9- Kardeşlerin birlik olup bir kurdun Yusuf'u öldürdüğünü söyleme kararı, kardeşlerin **bir keçiyi**²⁰ öldürüp Yusuf'un gömleğine bulamaları, Yakup'a ağlayarak haberi vermeleri, **Yakup'un oğlu için söylediği şiir**,²¹ çocukların bir kurdu yakalayıp Yusuf'u yiyenin onun olduğunu söylemeleri, Yakup'la kurdun konuşmaları, Yakup'un Yusuf'un gömleğiyle ağlaması üzerine gelen Cebrail'le konuşması, **Yakup'un sabırla bekleyişi**²² (16a/5-18b/8)- (183-220)

10- **İbn-i Reyhan'ın 'Ad kuyusuyla ilgili gördüğü rüya ve rüyayı yorumlatması, İbn-i Reyhan'ın rüyasından 50 yıl sonra kervanıyla beraber Kenan'a**²³Yusuf'un bulunduğu kuyuya gelmesi, Yusuf'un kuyudan çıkarılması, kardeşlerin **kervanı görüp**²⁴ kuyuya gitmeleri(18b/9 – 21a/3)- (221-234)

11- Kardeşlerin Malik'e Yusuf'un üç ayıbının olduğunu söyleyip Malik'le pazarlık yapmaları ve Yusuf'u on sekiz akçaya satmaları, kervanın Yusuf'la birlikte Mısır'a dönmek için yola çıkması (21a/4-23a/12)- (235-270)

12- Yusuf'un Mısır'a götürülürken annesinin mezarıyla karşılaşması ve başından geçenleri anlattığı **9 beyitlik**²⁵ şiiri, Yusuf'a kervandakiler tarafından yapılan eziyetle başlarına gelen bela ve bu belaların Yusuf'a edilen eziyetten olduğunun anlaşılıp Yusuf'a hürmet gösterilmesi (23a/13 – 25a/1)- (271-301)

13- Zeliha'nın güzelliği, Zeliha'nın düşünde Yusuf'u **üç kez** görmesi ve **üçüncü görüşünde**²⁶ Yusuf'un Mısır'da **sultan**²⁷ olduğunu söylemesini, **Zeliha'nın yataklara düşmesi**²⁸ ve babasına bunları anlatması, **Taymus'un Mısır uzak olduğu için Zeliha'yı vermek istememesi ve bunun üzerine Zeliha'nın babasını kendisini öldürmekle tehdit etmesi, babasının Zeliha'yı ikna etmeye çalışması**²⁹, Mısır şahına Zeliha'nın rüyalarından bahsettiği ve kızıyla evlenmesini istediği mektup yazması, Mısır azizinin cevap yazıp göndermesi (25a/29a/11)- (302-375)

14- Zeliha'nın Mısır'a çeyizleriyle gönderilmesi, **Zeliha'nın Mısır'ı gördüğünde mutluluğunu ifade eden beyitler**, Zeliha'nın Mısır azizini görüp bayılması, düğün sonunda gerdeğe giren **Zeliha'nın dayelerini çağırıp rüyasındaki kişinin bu azizin olmadığını anlatması**³⁰ ve Zeliha'nın Tanrı'ya yakarışı, gerdekte Zeliha yerine bir hurinin geceleri Aziz' e eşlik etmesi (29a/12-32b/7)- (376- 419)

¹⁹ ED'de bulunmamaktadır.

²⁰ ED'de "bir oğlağı".

²¹ED'de bulunmamaktadır. Şiir yerine Yakup'un oğullarına inanmadığıyla ilgili beyitler bulunmaktadır.

²² ED'de bulunmamaktadır.

²³ ED'de bulunmamaktadır.

²⁴ ED'de kardeşler, kaybolan güneşin ışığından Yusuf'un kuyudan çıkarıldığını anlamalarıyla kuyuya gidiyorlar.

²⁵ ED'de 8 beyit vardır.

²⁶ ED'de bir kez rüyasında görüyor ve Zeliha ile konuşuyor.

²⁷ ED'de Yusuf'un sadece Mısır'da olduğunu söylüyor.

²⁸ ŞD'de bu durum yok.

²⁹ ED'de bulunmamaktadır.

³⁰ ED'de bu olaylar bulunmamaktadır.

15- Yusuf'u gören, puta tapan Dun şehrindeki kavmin iman etmesi, Yusuf'un Nil'in kenarına gitmek için Malik'ten izin alması, **Malik'in izin verip Nil'in kenarına gitmesi ve orada balıkların sultanının Yusuf'a peygamber olacağı haberini vermesi, Yusuf'un balık için dua etmesi ve balığın iki çocuğunun olması, Cebrail'in Yusuf'a kıyafet getirmesi, Malik'in Yusuf'a kuşak bağlaması, Yusuf'un Mısıra varışı, Yusuf'u görmek isteyenlere Malik'in altın karşılığında Yusuf'u göstermesi, Malik'in Yusuf'u satmak için pazara götürmesi, Zeliha'nın Yusuf'u görmesi ve 6³¹ beyitlik "benim" adlı şiiri (32b/8-36b/11)- (420- 457)**

16- Pazarda satışa sunulan Yusuf'un **8 beyitlik³²** şiiri, Yusuf'u satın almak için bir yaşlı kadının gelmesi, Zeliha'nın isteğiyle Mısır azizinin Yusuf'u tüm varlığıyla satın alması (36b/12- 39b/1)- (458-512)

17- Yusuf'u satın almak için boşalan hazinenin eksiksiz bir şekilde yerinde durması, Yusuf'un Zeliha'nın hizmetine girmesi ve Zeliha'nın Yusuf'a yedi yıl boyunca çocuğu gibi bakması, Zeliha'nın aşkına Yusuf'un karşılık vermemesi ve Zeliha'nın 8 beyitlik şiiri, **Yusuf'un aşkından Zeliha'nın hastalanması ve hekimin hastalığının ne olduğunu söylemesi³³**, Zeliha'nın dayesine derdini anlatması **ve derdiyle ilgili 6 beyitlik şiiri³⁴**, dayesinin verdiği fikirle Zeliha'nın Yusuf'a olan aşkını göstermek için saray yaptırması (39b/2- 44b/13)- (513-585)

18- Zeliha'nın Yusuf'u giydirip saraya götürmesi, **Yusuf'un Zeliha'ya meyletmesi üzerine Cebrail tarafından uyarılması, yine³⁵** Yusuf'un meyletmesi üzerine babasının hayalini görüp vazgeçmesi, Züleyha'nın taptığı puttan utanıp üstünü örtmesi, saray içinde Züleyha'nın Yusuf'u aşka çağırması ve Yusuf'un Zeliha'yı reddetmesi üzerine Zeliha'nın **8 beyitlik³⁶** şiiri (44b/13- 47a/5) - (586-629)

19- Yusuf'un Züleyha'nın üstünü örttüğü putu görüp onu Allah'a iman etmeye çağırması, Zeliha'nın Yusuf'a meyletmesi ve beşikteki bebeğin Yusuf'a kaçmasını söylemesi, Yusuf kaçarken gömleğinin arkadan yırtılması, Aziz'in saraya girip Zeliha'yı ve Yusuf'u görmesi, Zeliha'nın Yusuf'u suçlaması, olaylara şahit olan beşikteki bebeğin Allah tarafından konuşturulup gerçekleri anlatması, Aziz'in Züleyha'yı affedip Yusuf'u yine ona emanet etmesi, Zeliha'nın "benim" adlı 7 beyitlik şiiri (47a/6 – 49b/8) - (630-696)

20- Zeliha'nın Yusuf'a olan aşkının Mısırlı kadınlar arasında yayılması, Zeliha'nın Yusuf'u güzelce hazırlaması ve Mısırlı kadınları evine davet edip onlara Yusuf'u göstermesi, Yusuf'u gören kadınların ellerini kesmesi, Yusuf'un zindana atılmanın kendisi için daha iyi olacağını söylemesi, Zeliha'nın 7 beyitlik şiiri (49b/9 – 51b/8)- (697-744)

21- Yusuf ve Zeliha olayını öğrenen Mısır hakkına bu olayı unutturmak için karı kocanın bir süre Yusuf'u zindana göndermeleri, Yusuf'un Allah'a **10 beyitlik³⁷** şiiri (51b/9- 53a/1)- (745-768)

22- Mısır padişahı öldürmek isteyen birinin padişahın ekmekçisi ve sakisinden beyler beyini verme karşılığında padişahı zehirlemelerini istemesi, ekmekçinin zehri katması ama sakinin atmaması,

³¹ ED'de bu olaylar bulunmamaktadır ve şiir 7 beyitlidir.

³² ED'de 10 beyit vardır.

³³ ED'de bu durumlar bulunmamaktadır.

³⁴ ED'de bu şiir yoktur.

³⁵ ED'de bu durum yok.

³⁶ ED'de 6 beyit vardır.

³⁷ ED'de 11 beyit vardır.

sakinin padişahı uyarması, her ikisinin zindana atılması, Yusuf'a rüyasında Cebrail'in reyhan koklatacak rüya tabiri ilminin bahşedilmesi, sakinin ve ekmekçinin rüya görmesi, zindan ehlinin iman getirmesi (53a/2- 54b/14)- (769-822)³⁸

AC Nüshasıyla Konu Mukayesesi

23- Sakinin ve ekmekçinin rüyalarını anlatıp Yusuf'un yorumlaması, ekmekçi hariç zindandakilerin iman etmesi, ekmekçinin asılması, sakinin zindandan çıkarılması ve Yusuf'un sakiye kendisinden padişaha bahsetmesini söylemesi (55a/1 – 56b/8)- (45v4- 47r6)

24- Cebrail'in, Yusuf'un bir insandan değil Allah'tan yardım istemesi gerektiğiyle ilgili Yusuf'la konuşması, Yusuf'un Tanrıya yalvarması, Cebrail'in Yusuf'a bir yıl sonra zindandan çıkacağı haberi vermesi (56b/9 – 58a/13)- (47r7 – 48v3)

25- Yusuf'un Kenan'dan gelen bir deveyle konuşması ve devenin Yusuf'a Yakup hakkında bilgiler vermesi, devenin sahibiyle Kenan'daki on iki dallı ağaç (Yakup ve oğlanları) hakkında konuşmaları, Yusuf'un bu kişiye bilezik hediye etmesi ve ondan zindandan kurtulmak için Yakup'un dua etmesini istemesi, bu kişinin Yakup'a Yusuf'un isteğini iletmesi, Yakup'un bu kişiye ve Yusuf'a dua etmesi (58a/14- 62b/6)- (48v4 – 52r9)

26- Zindan içindeki Yusuf'un kurtulmak için Tanrı'ya dua etmesi, **şiiri duyan Cebrail'in gelmesi ve Yusuf'a zindandan çıkacağı haberini vermesi, padişahın rüya görmesi ve bu rüyayı kimsenin yorumlayamaması, sakinin padişaha zindanda olan Yusuf hakkında bilgi vermesi**³⁹, bir yıldır Yusuf'u anlatmamasından dolayı sakinin mahcubiyeti, padişahın sakiyi Yusuf'un yanına gönderip Yusuf'a rüyayı anlatması, Yusuf'un rüyayı yorumlaması, sakinin gidip sultana anlatması (62b/7- 66b/14) - (52r10-54r5)

27- Padişahın sakiyi Yusuf'un yanına gönderip suçunun ne olduğunu öğrenmesi, Zeliha'nın ve Yusuf'un padişahın karşısına çıkarmaları, Zeliha'nın tüm gerçekleri dosdoğru anlatması üzerine her şeyinin alının onu sokağa atılması, Zeliha'nın aşkından geldiği halinin anlatımı (67a/1– 69b/4)- (54r6- 56v2)

28- Yusuf'un zindandan büyük kutlamalarla çıkarılması, **yazarın ağzından Yusuf'un zindandan çıkışıyla ilgili 24 beyitlik şiir**⁴⁰, Yusuf'un padişahın zindandakiler çıkarılmasını istemesi, padişahın Yusuf'u tahta oturtmak istemesi ama Yusuf'un istememesi, bunun üzerine Cebrail'in gelip Allah'ın emriyle tahta oturmasını istemesi, Yusuf'un padişahın kendisini hazinedar yapmasını istemesi ve padişahın kabul etmesi, Allah'ın kudreti ve gücüyle ilgili beyitler (69b/5 – 72a/10)- (56v3 – 59v8)

28- Yedi yıllık bolluk bereketin ardından yedi yıllık kıtlığın gelmesi, halkın bu yedi yıllık sürede bir şeyler karşılığıyla Yusuf'tan buğday satın alması, Cebrail'le gelen haberle Yusuf'un beşikteyken Yûsuf için şahitlik eden bebeği kendisine vezir etmesi, Allah'ın kudretiyle ilgili **8 beyitlik**⁴¹ şiir (72a/11 – 77a/3)- (59v9 – 63v16)

³⁸ LK nüshasıyla benzerlikle burada sonlanmaktadır.

³⁹ AC'de bu durumlar bulunmamaktadır.

⁴⁰ ŞD'de bu şiir yoktur.

⁴¹ AC'de 9 beyit vardır.

29- Gözlerini, güzelliğini, gençliğini ve zenginliğini kaybeden Zeliha'nın Yusuf'un karşısına çıkma çabaları, Zeliha'nın putlarını kırıp iman etmesi, Zeliha'yla Yusuf'un karşılaşması, Zeliha'nın Yusuf'a aşkını ispat etmek için Yusuf'un kamçısını alması ve içindeki aşk ateşiyle kamçıyı ısıtıp tekrar Yusuf'a geri vermesi, Zeliha'nın Allah'a dua etmesinin ardından Cebail'in Yusuf'a Zeliha'yı eşi olarak alması emredildiğini söylemesi, Zeliha'ya gözlerinin, eski güzelliğinin ve gençliğinin geri verilmesi, Yusuf'la Zeliha'nın nikahlanması ve birleşmeleri, 12 çocuklarının olması (77a/4 – 83a/10)-(64v1-70r14)

30- Yakup'un çocuklarını buğday almaları için Yamin hariç on çocuğunu Mısır'a göndermesi, Yusuf'un kardeşlerini görmesi ve kardeşlerini ağırlaması, kardeşlerinden ikisini tanımaması üzerine Cebail'in gelip onların Yehuda ve Şemun olduğunu açıklaması, Yusuf'la kardeşlerin sohbetleri, Yusuf'un buğday için alınan akçelerin çuvalların içine gizlice geri koydurtması, bir iblisin gelip kardeşlerin üzerindeki Yusuf'un kokusunu gidermesi, **yazarın(katip) Allah'a dua ettiği 6 beyit⁴²**, kardeşlerin Kenan'a geri dönmeleri, Yakup'un Yusuf'un kokusunu alması, çocukların Mısır şahını Yakup'a anlatmaları, Yakup'un çocukların Yamin'le birlikte tekrar Mısır'a gitmelerine izin vermesi (83a/11-93a/5) -(70b15-77v16)

31- Çuvalların açılması ve saklanan akçaların bulunması, Yamin'in de alınıp tekrar Mısır'a gidilmesi, kardeşlerin Yakup'un nasihatıyla ikişer grup halinde Mısır'ın farklı yerlerinden Mısır'a girmeleri, Yamin'in varlığından Cebail vasıtasıyla Yusuf'un haberdar edilmesi, Yusuf'un Yamin'in yanına gidip konuşması ve ona bilezik vermesi, Yamin'i kardeşlerinin yanına götürmesi, Yamin'e verilen bileziğin kardeşler tarafından denenmesi, yazarın **22 beyitlik⁴³** şiiri (93b/5 – 99a/5)- (78r1-83r6)

32- Yusuf'un yaşadıklarını resmettirdiği bir saray yaptırması, kardeşlerin bu sarayı görmeleri, yemekte ağlayan Yamin'i gören Yusuf'un sebebini sorması, Yamin'in tekrar saraya gitmek istemesi ve yalnız başına gitmesi (99a/6 – 101b/6)- (83r7 – 85r14)

33- Yusuf'un oğlu Meyşelüm'ü, Yamin'in yanına göndermesi ve Meyşelüm'ün her şeyi Yamin'e anlatması, Yusuf'la Yamin'in kavuşup konuşmaları, Yusuf'un Tanrı'ya babasını tekrar görmek için münacatı, Yamin'in evliliğinden ve çocuklarından bahsetmesi, Yusuf'un babasını görmek için söylediği beş beyitlik şiiri (101b/7- 106b/10)- (85r15 – 90r2)

34- Yusuf'un Yamin'i yanında tutmak için kardeşleri için planladığı hileyi Yamin'e anlatması, Yusuf'un kardeşleriyle birlikte yemek yemesi, Kenan'a dönmekte olan kardeşlerin hırsızlıkla suçlanıp geri döndürülmesi, hırsızlık sebebiyle Yamin'in alıkonulması, Yusuf'un dayesinin Yûsuf küçükken yanında kalması için Yûsuf uyurken koluna bilezik takması ve hırsızlıkla suçlanıp iki yıl boyunca dayesine kul olması, Yusuf'un küçükken sofradan gizlice aldığı ekmekleri fakirlere dağıtması, bu olayları dinleyen Yusuf'un kardeşlerine kızması, Yamin'in hırsızlıkla alıkonulması, kardeşlerin Yamin'i almak için Yusuf'un oğlu Mamil'le dövüşmeleri Yehuda hariç diğer kardeşlerin Kenan'a dönmeleri (105b/5 -115b/11)- (90r3 -98v10)

35- Çocukların Kenan'a varup olup biten her şeyi babalarına anlatmaları, haberi öğrenen Yakup'un feryadı ve **7 beyitlik şiir⁴⁴**, Allah tarafından Yakup'un kaygılarını gidermek için Azrail'in Yakup'un

⁴² AC'de bu şiir yoktur.

⁴³ AC'de 21 beyit vardır.

⁴⁴ AC'de 6 beyit vardır.

yanına gönderilip Yusuf'un canını almadığını ve Yusuf'un bir yerlerde sultan olduğu bilgisinin verilmesi, Yakup'un çocuklarını bir mektupla tekrar Mısır'a göndermesi, kardeşlerin Mısır'a varıp mektubu Yusuf'a vermeleri (115b/12 – 121a/6)-

(98v11- 103v8)

36- Mektuba büyük saygı gösteren Yusuf'un hazineden bir sandık getirtmesi ve sandıktan Yusuf'u küçükken on dokuz akçaya Aziz'e satarken yazdıkları mektubu kardeşlerine vermesi, kardeşlerin mektubu inkâr etmeleri, bir tas vasıtasıyla bütün gerçekleri kardeşlerinin yüzüne vurması, Yusuf'un kendi kimliğini kardeşlerine açıklaması ve kardeşlerin barışması (121a/7 – 125a/14)- (103v9 – 108r13)

37- Yusuf'un babasına gömleğini göndermek istemesi ve bu gömleğin hikmetinin ne olduğunun anlatımı, Cebrail'in vasıtasıyla gömleğin Beşir'le iletilmesi emrinin gelmesi, Beşir'in kim olduğunun hikâyesi, Beşir'in Yusuf'un gömleğiyle Kenan'a gitmesi, Beşir'in annesine kavuşması, Beşir'in Yakup'a haberi ve gömleği vermesi, Yakup'un gözlerinin açılıp Beşir'in kim olduğunu öğrenmesi, Yakup'un Allah' şükrettiği 9 beyitlik şiiri (126a/1 – 133b/5)- (108r4 – 115v1)

38- Yusuf'un babasını ve kız kardeşini Mısır'a getirmeleri için kardeşlerini Kenan'a göndermesi, çocukların Kenan'a gidip Yakup'tan af dilemeleri ve Yakup'un çocuklarını affetmesi, Tanrı'nın emriyle Yakup ve ailesinin Mısır'a gitmeleri, Yusuf'la Yakup'un kavuşması, Yusuf'un babasına gördüğü rüyanın gerçekleştiğini babasına söylemesi (133b/6 – 137a/3)- (115v2- 118r15)

39- Baba ve oğulun kırk ya da yetmiş yıl sonra birbirlerine Mısır'da kavuşmaları, Yakup'un Yusuf'un eşi ve çocuklarıyla tanışması, Zeliha'nın Yakup için ev yaptırması, kırk yıl Mısır'da kalan Yakup'un Kenan'a dönmesi, Yakup'un çocuklarıyla Kenan'a dönerken babasının mezarını ziyaret etmesi ve burada mezar kazan iki melekke konuşması, Yakup'un sunulan kadehtekini içip vefat etmesi, Yakup'un atalarının yanına defnedilmesi ve kardeşlerin haberi Yusuf'a vermek için Mısır'a gitmeleri, Yusuf'un babasının vefatını öğrenmesi ve babası için yas tutması, Cebrail'in gelip Yusuf'la konuşması ve Mısır halkını iman etmeye davet etmesini söylemesi (137a/4 – 143b/2)- (118r16– 124v7)

40- Yusuf'un Mısır halkını İslam dinine çağırması, Yusuf'un ve iman edenlerin Nil kenarında bir şehir kurup yaşamaları, Kurulan bu şehri Melik Reyhan'ın görmek istemesi üzerine Yusuf'a mektup yazması, Yusuf'un Reyhan'a Müslüman olanların bu şehre girebileceği cevabı vermesi, Reyhan'ın Müslüman olması, Yusuf'un hastalanması ve her şeyi büyük oğluna emanet edip öğütler vermesi (143b/3 – 146b/5) - (124v8 – 127v6)

41- **Durumu ağırlaşan Yusuf'tan Zeliha'yı haberdar etmek isteyen kardeşleri Yusuf'un durdurması, Yusuf'un vefatı, Zeliha'nın haberi öğrenip yas tutması ve Yusuf'un tabutu başında iki gözünü çıkarıp tabutun içine koyup orada vefat etmesi**⁴⁵, kendi şehrinde gömülen Yusuf'un mezarının önce Malik Reyhan'ın şehrine daha sonra Nil'in ortasına taşınması, **Allah'tan Musa'ya Yusuf'un mezarını babası Yakup'un yanına taşımasının emredilmesi, Yusuf'un mezarını arayıp bulmayan Musa'ya bir kadının yardım etmesi, Musa'nın mezarı bulun Yusuf'u Kenan'a/atalarının yanına gömmesi**⁴⁶, nasihatlerle ve dualarla hikâyenin tamamlanması (141a/1– 152b/5)- (127v7 – 129v10)

⁴⁵ AC'de bu durum bulunmamaktadır. Buradaki hikâyede, Yusuf'tan önce Zeliha vefat ediyor ve Yusuf, Zeliha'nın arkasında yas tutup vefat ediyor.

⁴⁶ AC'de bu durumlar bulunmamaktadır.